इतिनिरुक्तपूर्वषट्कमारंभः॥श्री॥

श्रीगणेशायनमः॥ हरिः ओं म्॥ समाम्नायः समाम्नातः स व्याख्यातव्यस्तमिमं समाम्नायं निघंटव इत्याचक्षते निघंटवः कस्मान्निगमा इमे भवंति छंदोभ्यः समाहृत्य समाहृत्य समाम्नाता स्तेनिगंतव एव संतोनिगमनान्निघंटव उच्यंत इत्यौपमन्यवोपि वाहननादेव स्युः समाहृता भवंतिय द्वा समाहृता भवंतितद्वान्येतानि चत्वारि पदजातानि नामाख्यातेचोपसर्गनिपाताश्चेतानीमानि भवंतितत्रेतन्नामाख्यातयोर्लक्षणं प्रदिश्यते भावप्रधानमाख्यातं सत्वप्रधानानि नामानितद्यत्रोभे भावप्रधाने भवतः पूर्वापरीभूतंभावमाख्यातेनाचष्टे जजातिपचतीत्युपक्रमप्रभृत्यपवर्गा

MEMORIAL

पर्यंतं मूर्तंसत्वभूतं सत्वनामभिर्ब्रूयात्पक्तिरित्यदइतिसत्वानामुपदेशोगौरश्वःपुरुषोहस्तीतिभवतीतिभावस्यास्तेरेवंजातितिष्ठतीतींद्रियनित्यंवचनमौदुंबरायणः॥ शास्त्रंचतुष्टयेनोपपद्यतेयुगपदुत्पन्नानांवाराध्यानामितरेतरोपदेशः शास्त्रकृतोयोगश्चव्याप्तिमत्वात्तुशब्दस्याणीयस्त्वाच्चशब्देनसंज्ञाकरणंव्यवहारार्थंलोकेतेषांमनुष्यवद्देवताभिधानंपुरुषविद्यानित्यत्वात्कर्मसंपत्तिर्मंत्रोवेदेषड्भावविकारापवंतीतिवार्ष्यायणिर्जायतेस्तिविपरिणामतेवर्धतेपक्षीयतेविनश्यतीतिजायतइतिपूर्वभावस्यादिमाचष्टेनापरभावमाचष्टेनप्रतिषेधस्यस्तीत्युत्पन्नस्यसत्वस्यावधारणंविपरिणमत

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

नि. पू. ॥२१॥

इत्युपसर्गमात्रस्यैतत्कार्यं वर्धतइतिचागाभ्युच्चयंसांयोगिकानांवा
र्थानांवर्धतेविजयेतेतिवावर्धतेशरीरेणेतिवापक्षीयतइत्येतेनैवव्याख्यातः
प्रतिलोमंविनश्यतीत्यपरभावस्यादिमाचष्टेनपूर्वभावमाचष्टेनप्रतिषेध
तिं॥२१॥अतोन्येभावविकारास्तेषामेवविकाराभवंतीतिहस्माहतेयथावच
न्नमभ्यूहितव्यानिर्बृहाउपसर्गीअर्थान्निराकुरुतिशाकटायनोनामाख्या
तयोस्तत्कर्मोपसंयोगद्योतकाभवंत्यूचावचाःपदार्थाभवंतीतिगार्ग्यस्तथ
एषुपदार्थेषुप्राकुरुतेनामाख्यातयोरर्थविकरणमाख्यायागर्थेप्रपरे
त्यतस्यप्रातिलोम्यमभीत्याभिमुख्यंप्रतीयेतस्यप्रातिलोम्यमतिसुइत्य ॥२१॥

भिपूजितार्थैनिर्दुरित्येतयोःप्रातिलोम्यैन्यवेतिविनियहार्थीयाउदित्येतयोःप्रातिलो
म्यंसमित्येकीभावंव्यपेत्येतस्यप्रातिलोम्यमन्वितिसादृश्यापरभावमपीतिसं
सर्गमुपेत्यकपञ्जनेपरीतिसर्वतोभावमधीत्यपरिभावमैश्वर्यंवेवमुच्चावचान
र्थान्प्राकुरुक्तउपेक्षितव्याः॥३॥अथनिपातोच्चावचेष्वर्थेषुनिपतंत्यप्युपमा
र्थेपिकर्मोपसंग्रहार्थेपिपदपूरणास्तेषामेतेचत्वारउपमार्थाभवंतीवेति
भाषायांचान्वध्यायंचोग्निरिवेइवेतिनेतिप्रतिषेधार्थेयोभाषायामुभ
यमन्वध्यायंनेंद्रंदेवममंसतेतिप्रतिषेधार्थीयःपुरस्तादुपाचारस्तस्यय
प्रतिषेधतिदुर्मदासोननसुरायामित्युपमार्थेयउपरिष्टादुपाचारस्तस्य

नि॰पू॰ ॥३॥ येनोपमिमीतेचिदित्येषोनेककर्मीचार्यश्चिदंब्रूयादितिपूजायांमाचार्यःक
स्मादाचार्यंआचारंग्राहयत्याचिनोत्यर्थान्याचिनोतिबुद्धिमितिवादधिचिदे
त्यपमार्थेकुत्माषांश्चिदाहरेत्यवकुत्सितेकुत्माषाःकुत्सेषुसीदंतिमुद्गये
षानेककर्मैदंनुकरिष्यतीतिहवपदंरौकथंनुकरिष्यतीत्यनुपदेशेनन्वेतदका
षइतिचथाप्युपमार्थंभवति॥वृक्षस्यनुतेपुरूहूतवयाः॥वृक्षस्यवतेपु
रूहूतशाखावयोःशाखावतेर्वातायनाभवंतिशाखाःस्वश्नायाःशक्नोतेर्वा
थेस्यागमादर्थंपथकृत्वमहविज्ञायतेनत्वौदेशिकमिवविग्रहेणपथक्
त्वात्सकर्मोपसंग्रहश्चेतिसमुच्चयार्थउभाभ्यांसंप्रयुज्यतेहंचत्वंचयत्रहंनि ॥३॥

येतस्मिन्नेवार्थेदेवेभ्यश्चपित्रर्थएषाकारोवेतिविचारणार्थेहंताहंपृथिवी
मिमांनिदधानीहवेहवेयथापित्समुच्चयार्थंभवति॥४॥वायुर्वात्वानुर्वा
वेति॥अहइतिचहइतिचविनिग्रहार्थौपूर्वेणसंप्रयुज्येतेअयमहेदंकरो
त्वयमिदमिदंहकरिष्यतीदंनकरिष्यतीयथाप्युकारएतस्मिन्नेवार्थेउत्त
रेणमुषेमेवदंतिसत्यमुतेवदंतीयथापिपदपूरणइदमुतदुहीयेवोने
ककर्मैदंहिकरिष्यतीतिहवपदंरौकथंहिकरिष्यतीत्यनुपदेशेकथंहिव्या
करिष्यतीत्यस्यायांकिलेतिविद्याप्रकर्षेवंकिलेयथापिननुइत्येता
भ्यांसंप्रयुज्यतेनुपदेशेनाकिलैवंननुकिलैवंमेतिप्रतिषेधेमाकाषइमाहा

नि॰पू॰ ॥४॥ षड्रिति॰ चरत्विति॰ चरतु॰ रुक्षा रक्षतु॰ तमथापिपदपूरणौ एवं रक्षतु॰ हू
भूवंतिरा श्वदितिविचिकित्साथ्रियोभाषायांराश्चदेवसिस्यनुप्रेएवंरा
श्वदित्यस्चयंप्रेनूनमितिविचिकित्साथ्रियोभाषायामुभयमन्वध्यायं
विचिकित्साथ्रियश्चपदपूरणश्चागस्यइंड्रायहविर्निरुप्यमरुद्भ्यःसंप्रदि
स्तोचकारुंसइंड्रएत्यपरिदेवयांचक्रे॥५॥ननूनमस्तिनो॰ रक्षतु॥ ननूनम
स्यघतनंनोएवश्वस्तनमघास्मिन्यविघुरियक्नोनामधेयंद्योततइति
सतःश्वउपारांसनीयःकालोद्योहिनःकाइः॥ कस्तद्दयद्भुतं॥ कस्त ॥४॥
द्दयदभूतमिदमपीतरद्भुतमभूतमिवान्यस्यचित्तमभिसंचरेत्यम

भिसंचार्यन्योनानेयश्चित्तंचेततेकृताधीतंविनश्यतीत्यप्याध्यातंविनश्यत्या
ध्यातमपिप्रेतमथापिपदपूरणः॥ ६॥ नूनंसातेप्रति॰ ऋ॥ सातेप्रतिदु
ग्धांधरुंधरित्रेधरोधरयितव्योभवतिजरिताग्रिताद्दक्षिणामघोनीमघ
वतीमघमितिधननामधेयंमहतेदानर्मकर्णोदक्षिणादक्षतेःसमर्धयति
कर्मणोव्यृद्धंसमर्धयतीत्यपिवाप्रदक्षिणागमनोद्दशमप्रिप्रेत्यदिग्धन्त
प्रकृतिर्दक्षिणोहस्तोदक्षतेरुसाहकर्मणोदारातेर्वास्यादानकर्मणोहस्तो
हंतेःप्राशुर्हननेदेहिस्तोत्प्यःकामान्मास्मानंतिर्दीर्मास्मानंतिहायदाभगो
नोस्तुब्रह्मद्देमस्वेवेदनेभगोभजतेर्ब्रह्मदितिमहतोनामधेयंपरिवृढंभवति

नि॰ पू॰ ॥५॥

वीरवंतः कल्याणवीरावीरोवीरयस्यमित्राभ्येतेवास्याकृतिकर्मणोवीरयतेवा
सीमितिऽपरिग्रहार्थऽयोवापदपूरणोवा॥ प्रसीमादित्योऽसृजत॥ प्रा
सृजदितिवाप्रारज्जत्सर्वतइतिवाविसीमतः सुरुचोवेनऽआवरितिचैवैव
पोत्सर्वतआदित्यः सुरुचऽआदित्यरश्मयः सुरोचनादपिवासीमेयेतद
नर्थकमुपबंधमादत्तेपंचमीकर्मणःसीम्नः सीमतः सीमातोमर्या
दातः सीमामर्यादाविज्ञीव्यतिदेशावित्तइतिविनिग्रहार्थऽयंसर्वनामा
नुदात्तमर्थनामेयेके॥७॥ऋचांत्वःपोषमास्ते०ऋक्॥ इत्यविकर्म ॥५॥
णांविनियोगमाचष्टेऋचामेकःपोषमास्तेपुपुष्वान्होतर्गायत्रीगायत्र

मेकोगायतिरावकरीषूज्ञातागायत्रंगायतेःस्तुतिकर्मणःरावकर्यऋचःरावको
तेस्तवदाभिर्वत्रमरावकंहंतुंछवकरीणांरावकरीत्वमितिविज्ञायतेब्रह्मैको
जातेऽजातोविद्योवदतिब्रह्मासर्वविद्यःसर्ववेदितुमर्हतिब्रह्मापरिवृढऋ
ततोब्रह्मपरिवृढंसतोयत्तस्यमात्रांविमिमीतएकोध्वर्युरध्वर्युरध्वर
युरध्वरंयुनक्त्यध्वरस्यनेताध्वरंकल्पयतइतिवापिवाधीयानेयुरुपबं
धोध्वरइतियत्तनामध्वरंतिर्हिंसाकर्मतत्प्रतिषेधोनिपातइत्येकेतत्क्रिय
मनुदात्तप्रकृतिनामस्यादृष्टव्ययंतुभवत्यकृतंत्वंसत्रव्येच्छरपीतमाऊ
रितिद्वितीयायामुतोत्वस्मैतन्वंविसस्रइतिचतुर्थ्यांमथापिप्रथमाबहुव

नि॰पू॰ ॥६॥

चनेयु॰ ॥ अक्षण्वंतः कर्णी॰ ऋ॰ ॥ अक्षिमंतः कर्णवंतः सखायो ये ते
चक्षेरन्तेरिस्यायायणस्तस्मादेतेव्यक्ततरइवभवत इतिहविज्ञायते
कर्णः खंततेर्निकृत्तद्वारोभवत्यक्षतेरिस्यायायण ऋक्षतीवंरवोद्रग
तामितिहविज्ञायतेमनसाप्रजवेधसमाबभूवुरास्यदघ्राअपरऊप
कक्षदघ्राअपरआस्यमस्यतेरास्यदतएतदेनमितिवादघंदघ्यतेस्त्र
वतिकर्मणोदस्यतेर्वास्याद्विदन्ततरंभवतिप्रस्तेयाद्दादवैकैप्रस्तेया
दद्दशिरेस्नानाहीकृदोद्भादतेःशब्दकर्मणोद्भादतेर्वास्याछौत्वीभाव
र्मणोथापिसमुच्चयार्थेभवतीपर्यायादवत्वदोश्विनमाश्विनंचपर्याया

श्रेस्थयेप्रयतेर्यैमिताक्षरेषुग्रंथेषुवाक्यपूरणाआगछंतिपदपूरणास्तेमि
ताक्षरेधनर्थकोःकुमीमिहिति॥ ९॥ निष्टक्रोसश्चिदिन्नरोभूरितोकाय
कादिव॥ विष्यन्तोवाशिरेशिशिरंजीवनायवं॥ शिशिरंजीवनाय॥
शिशिरंश्रप्णातेःशम्नातेर्वा॥ एमेनंस्रजतासुते॥ आस्रजतेनंसुते॥ तमिहं
धंतुनोगिरः॥ तंवर्धयंतुनोगिरः स्तुतयोगिरोगरणातेः॥ अयमुतेसमतसि॥
अयंतेसमतसीवापिहृयतेसुविदुरिवसुविज्ञायतेइवाथापिनेसेषइदये
तेनसंप्रयुज्यतेपरिभयेति॥ १०॥ हविर्भिरेकेस्वरितःसचंतेसुन्वंतएकेसवने
षुसोमान्॥ शचीर्मदंतउतदक्षिणाभिर्नेज्जिह्मायंस्योनरकंपतामेतिन

MEMORIAL

नि॰पू॰ ॥८॥ रकं न्यरकं नीचैर्गमनं नास्मिन्नमणं स्थानमल्पमप्यस्तीतिवा थापिन चेत्ये
षइंदित्येतेनसंप्रयुज्यतेनुपेष्टेन चेत्सुरांपिबंतीतिंसुरासुनोतेरमुच्चा व्रचे
ष्वर्थेषुनिपतंतितउपेक्षितव्याः ॥१९॥ इतीमानि चत्वारिपदजातान्यनुक्ता
निनामाख्यातेचोपसर्गनिपाताश्चतत्रनामान्याख्यातंजानीतिशाकटाय
नोनैरुक्तसमयश्चनसर्वाणीतिगार्ग्यवैयाकरणानांचैकंतच्चत्रस्वरसंस्का
रोसमर्थेप्रादेशिकेनगुणेनान्वितोस्यातांसंविज्ञातानितानियथागौरश्वः
पुरुषोहस्तीयथचेसर्वाण्याख्यातजानिनामानिस्युर्यःकश्चित्कर्मकुर्या ॥७॥
त्सर्वंतत्सर्वंतथाचक्षीरन्यः कश्चिदाख्यानमश्नुवीताश्वः सचचनीयस्याधिकं

चिरंधारणंतदथापिचेत्सर्वाण्याख्यातजानिनामानिस्युर्यावद्भिर्भावैः
संप्रयुज्येतातावद्धिनामधेयप्रतिलंभःस्यात्तत्रैवंस्थूणोदरशयावासं
जनीचस्यात् ॥२०॥ अथापियएषान्यायवान्कार्मनामिकःसंस्कारोय
थाचापिप्रतीतार्थानिस्युस्तथैनान्याचक्षीरन्पुरुषंपुरिशयइत्याचक्षीरन्न
देस्थंतदनमितित्वमथापिनिष्पन्नेभिव्याहारेभिविचारयंतिप्रथना
त्पृथिवीत्याहुःकएनांप्रथयिष्यतीकिमाधारश्चेत्यथान्वितेर्थेप्रादेशि
केविकारेपदेभ्यःपदेतरार्थान्संचस्कारशाकटायनएतेःकारितंचय
कारादिंचौतकरणमस्तेःभुङ्क्तेसकारादिंचाथापिसत्पूर्वोभावइत्या

ङ्ग्रपरस्माद्भावंसूर्यस्यप्रदेशोनोपपद्यतइतितदेतन्नोपपद्यते ॥११॥ यथो
हिनुवाएतत्तद्यत्रस्वरसंस्कारौसमर्थौप्रादेशिकेनगुणेनान्वितौस्यातांसर्वमा
देशिकमित्येवंसत्यनुपालंभएषभवतियथोएतद्यःकश्चतत्कर्मकुर्यात्सर्व
तत्सत्वंतथाचक्षीरन्नितिपरयामःसमानकर्मणांनामधेयप्रतिलंभमेकेषां
मेकेषांयथातक्षापरिव्राजकौजीवनोभूमिजइत्येतेनेतरःप्रत्युक्तोयथोएत
द्यथाचापिप्रतीतार्थानिस्युस्तथेनान्याचक्षीरन्नितिसंशयल्पप्रयोगाःकृतो
न्येकपादिकायथाव्रततिदमनाजाद्याआएणारोजागरूकादर्विहोमीतियथो ॥८॥
एतन्निष्पनेभिव्याहारेभिविचारयंतीतिभवतिहिनिष्पंनेभिव्याहारेयोग

परीक्षिः प्रथनास्थिवीयाङ्कःकएनामप्रथयिष्यत्किमाधारश्चेत्यथवैदर्शने
नएथुरप्रथिताचेदप्यन्यैरथाप्येवंसर्वएवदृष्टप्रवादाउपालभ्यंतेयथोएतस्य
देभ्यःपदेतरार्थीस्संचस्कारेतियोनन्वितेर्थेसंचस्कारस्तेनगार्ग्यःसेवापुरुष
गर्हानैरास्त्रगर्हाइतियथोएतदपरस्माद्भावात्पूर्वस्यप्रदेशोनोपपद्यतइति
परमामःपूर्वेसंनानांसत्वानामपरस्माद्भावान्नामधेयप्रतिलंभमेकेषांनै
केषांयथाबिल्वादोलंबचूडकइतिबिल्वंभरणाहाभेदनाद्द ॥१२॥ अथापी
दमंतरेणमंत्रेष्वर्थप्रत्ययोनाविद्यतेर्थमप्रतियतोनायंतंस्वरसंस्कारोदेश
स्तादृंविद्यास्थानंव्याकरणस्यकार्त्स्न्येस्वार्थसाधकंचेयदिमंत्रार्थप्रत्य

नि-पू- यायोनर्थकंभवतीतिकोसौनुर्थकाहिमंत्रास्तदेतेनोपेक्षितंव्यैनियतवाचो
११९ युक्तयोनियतानुपूर्व्याभवंतियथापिब्राह्मणेनसंपन्नाविधीयंतउरुप्र
थस्वेतिप्रथयतीतिप्रोहायीतिप्रोहतियथाप्यनुपपन्नार्थाभवंत्योषधेत्राय
स्वैनंस्वधितेमैनंहिंसीरित्याहहिंसन्नथापिविप्रतिषिद्धार्थाभवंति॥एतु
एवरुद्रोयतस्तेनद्वितीयः॥असंव्याताससहस्राणियेरुद्राअधिभूम्यां॥
अराजुरिंद्रजातिषेशतंसेनाअजयत्साकमिंद्रइतियथापिज्ञानंतंसंप्रेष्य
त्यग्नयेसमिध्यमानायानुब्रूहीत्यथाप्याहादितिःसर्वामित्यदितिर्यो ११९
रदितिरंतरिक्षमितितदुपरिष्टाद्व्याख्यास्यामोथाप्यविस्पष्टार्थाभवं

स्त्यग्न्याहश्मिंजायत्यायिकाएकेति॥१५॥अर्थवंतःशब्दसामान्या
देतद्वैयत्तस्यसुमद्यंयद्रूपसमद्यंयत्कर्मक्रियमाणंस्यग्जुर्वाभिवद
तीतिचब्राह्मणोक्तीळंतौपुत्रैर्नप्तृभिरितियथोएतन्नियतवाचोयुक्त
योनियतानुपूर्व्याभवंतीतिलौकिकेष्वप्येतद्यथेंद्राग्नीपितापुत्रावितियथो
एतद्ब्राह्मणेनरूपसंपन्नाविधीयंतइत्यदितानुवादःसंभवतियथोएतदनुपपन्नार्थाभवंतीत्याम्नायवचनादहिंसाप्रतीयेतयथोए
तद्विप्रतिषिद्धार्थाभवंतीतिलौकिकेष्वप्येतद्यथासपत्नोयंब्राह्मणोन
मित्रोराजेतियथोएतज्जानंतंसंप्रेष्यतीतिजानंतमभिवादयतेजानते

नि॰पू॰ (1901)

मधुपर्कंप्राहेतियथोएतदितिःसर्वमितितोक्तिकेघव्येतंयथासर्वरसा
अनुप्राप्तःपानीयमितियथोएतदविस्पष्टार्थीभवंतीतिनेषस्थापोरप
राधोयदेनमंधोनपश्यतिपुरुषापराधःसंभवतियथाजानपदीषुवि
द्यातःपुरुषविशेषोभवतिपारोवर्यावित्सुतुरवत्तुवेदित्वभूयोविधःप्र
रास्योभवति॥१६॥अथापीदमंतरेणपदविभागोनाविधूतेःअवसाय
पदतेरुद्गत्वेतिपदवसंगावःपथादनमतेर्ऋत्यर्थस्यासोनामकरण
स्तस्मान्नावगत्यवसायाश्वानितिस्यतिरुपरटोधिमोचनेतस्मा
दवगटक्तिं॥दूतानिर्ऋत्याइदमाजगामेतिपंचम्यर्थप्रेक्षावषष्ठ्यर्थ

(1901)

प्रेक्षावाःकारांतंपरोनिर्ऋत्याआचक्षतेतिचतुर्थ्यर्थंप्रेक्षैकारांतंपरः
सांनिकर्षःसंहितापदप्रकृतिःसंहितापदप्रकृतीनिसर्वचरणानांपार्थ
दान्यथापियास्तेदेवतेनबहवःप्रदेशाभवंतितदेतेनोपेक्षितव्यंतिचेद्युयु
लिंगाअत्रस्मरंति॥इंद्रंनरावसादेवतावायुंपरणंतीतिवायुलिंगंचे
द्रलिंगंचाग्नेयेमंत्रेग्निरिवमन्योक्षितःसहस्रचंतितथाग्निर्मान्ययेमंत्रे
क्षितोज्वलितास्त्विरित्यप्यस्यदीप्तिनामभवत्यथापिह्यानप्रत्रंसा
भवत्यसानानिंद्राचे॥१७॥स्थापुरयंभारहारःकिलाभूदधीयवेदन्न
विजानातियोर्थं॥योर्थज्ञइत्सकलंभद्रमश्नुतेनाकमेतिज्ञानविधूतपाप्मा॥

नि॰चू॰ ॥१९१॥ यद्गृहीतमविज्ञातंनिगदेनैवशक्यते॥अनग्नावि॰यशुष्कैधोनलऽचतिविद्युतं॥
हिचित्र॥स्थाणुस्तिष्ठतेरर्थोतिरणास्थावा॥१८॥उतत्वःपश्यन्न॰ऋक्॥
अप्येकःपश्यन्नपश्यतिवाचमपिचशृण्वन्नशृणोत्येनामित्याविद्वांस
माहार्थमप्येकस्मैतन्वंविसस्रेतित्वमात्मानंविद्यतेज्ञानंप्रकाशन
मर्थस्याहानयावत्वोपमोक्तमयावाचाजायेवपत्येकामयमानासुवा
साःकल्याणवासाःकामयमानाऋतुकालेषुयथा
सएनांपश्यतिसशृणोतीत्यर्थेचप्रशंसालक्ष्योत्तराभूयसेनिर्वचनाय॥९॥
उतत्वंसख्यास्थिरपीत॰ऋक्॥अप्येकंवाकूसख्येस्थिरपीतमाहूरसम॰॥१९१॥

पंविपीतार्थंदेवसख्येरमणीयेस्थानरतिवाविज्ञातार्थंयन्नाघ्रवंतिवाग्द्वेषे
षुवत्वत्वेष्यधेन्वाद्येषचरतिमाययावाक्प्रतिरूपयानास्मैकामान्दुग्धे
वाग्दोग्धीदेवमनुष्यस्थानेषुयोवाचंश्रुतवान्सख्यफलामपुष्पामिस्यफ
लास्मोअपुष्पावाग्वतीतिवाकिंचित्पुष्पफलेतिवार्थंवाचंपुष्पफलमाहसा
तद्वैतत्पुष्पफलंदेवताध्यात्मेवोसाक्षात्कृतधर्माणऋषयोबभूवुस्तेवरेण्योसाक्षात्कृतध
र्मभ्यउपदेशेनमन्त्रान्संप्रादुरुपदेशायग्लायंतोवरैर्वित्मग्रहणायेमंग्रंथंसमा
म्नासिषुर्वेदंचवेदांगानिचबिह्मभित्मंभासनमितिवैतावंतःसमानकर्मा
णोधातवोधातुर्दधातेरेतावंत्यस्यसत्वंनामधेयान्येतावतामर्थानामि

स्य

नि॰पृ॰ ११२॥ दृत्यभिधानं नैघंटुकमिदं देवतानामप्राधान्येनेदमित्थं तद्दैवतमित्याचक्षते तदुपरिष्टाद्व्याख्यास्यामो नैघंटुकानि नैगमानीह॥२०॥ समाम्नायस्तत्र चतुष्टयमतो न्येथानि पाताऽवायुर्वित्वा नूनं नूनं सात ऋचीषमपवतानि इन्द्रऋषो हविर्भिरिती मान्यथापियोयथो हिन्वथापीदमर्थवंतोथापीदंस्थापुरयमुत्वः पश्यन्नुतत्वंसरण्यर्धृतिः॥ इतिनिरुक्तेप्रथमोध्यायः॥ हरिः ॐ॥ अथानिर्वचनंतेषुपदेषुस्वरसंस्कारौसमर्थौप्रादेशिकेनगुणेनान्वितौस्यातांतथातानिब्रूयादथानन्विते र्थेप्रादेशिकेविकारेर्थेनियःपरीक्षेतकेनाचिद्वृत्तिसामान्येवाविद्यमाने सामान्येप्यक्षरवर्णसामान्यान्निब्रूयान्नचेवनानिब्रूयान्नसंस्कारमा ११२॥

द्रियेतं विहाय वयोहिक्तयोभवंतियथार्थविभक्तीः सनमयेत्रत्तमवत्तामितिधात्वा
दीएवक्तिप्येतेअथोप्यस्तेर्व्यत्तिस्थानेघादिलोपोभवतिस्तःसंतीयथाप्यंतलोपोभवति
गोत्वागतामियथाप्युपधालोपोभवतिजग्मतुर्जग्मुरियथाप्युपधाविकारोभवतिरा
जादंडीयथापिनृणलोपोभवतितत्रायामीयथापिदिनर्णलोपस्तुच्चृत्यथाप्यादि
विपर्ययोभवतिज्योतिर्घनोबिंदुर्वाद्यइत्यथाप्यायंतानिपर्ययोभवतिस्तोकारज्जुः
सिकतास्तकियथाप्यंतव्यापत्तिर्भवति॥१॥ओघोमेघोनाधोगाधोवधूर्मध्वियं
थापिवर्णोपजनेआस्थद्वारोभरतोतितत्रस्वरादनंतरंतस्थांतर्थातुर्भवति
तद्विप्रकृतीनांस्थानमितिप्रदिशंतितत्रसिद्धायामनुपपद्यमानायामितरस्योपपि
पादयिषेतत्राप्येकेत्वानिष्पत्तयोभवंतितद्यथेतूतिर्मुदुःपटुःपशतःकुणारुमि ॥१३१॥

स्यथापिभाषिकेभ्योधातुभ्योनैगमाःकृतोभाष्यंतेदमूनाःक्षेत्रसाधाइंस्थापिनैगमे
भ्योभाषिकाडुद्घृतमित्यथापित्रकृतयएवैकेषुभाष्यंतेविकृतयएकेषुरातिर्गतिकर्मो
कंबोजेषुभाष्यतेकंबोजाःकंबलभोजाःकमनीयभोजावाकंबलःकमनीयोभवतिविकार
मन्यायेषुभाष्यंतेशबइतिदातिर्लवनार्थेप्राच्येषुदात्रमुदीच्येषुदात्रंवेमेकपदानिनिर्वृत्यर्थ
तद्धितसमासेषुकृत्वानेकपदेसुचपूर्वपूर्वमपरमपरंप्रविभज्यानिर्वृत्यर्थंद्व्यःपुरु
षोदंडपुरुषोदंडमर्हतीतिवादंडेनसंपद्यतइतिवादंडोददातेर्धारयतिकर्मणोक्रोददातेम
णिमभिभाषंतेदमनादिरोपमन्यवोदंडमस्याकर्षतीतिगर्हायांकश्यारज्वश्वस्य
कसंसेवतेकक्षोगहतेःक्सइतिनामकरणोख्यातेर्वानर्थकोभ्यासःकिमस्मिन्ख्यान
मितिकषतेर्वातसामान्यान्मनुष्यकक्षोबाहुमूलसामान्यादश्वस्य॥२॥राजःपुरुषो

नि॰पू॰ ॥१४॥ राजपुरुषोराजाराजतेःपुरुषःपुरिषादःपुरिशयःपूरयतेर्वापूरयत्यंतरित्यंतरपुरुषम
भिप्रेत्य॥यस्मात्परंनापरमस्तिकिंचिद्यस्मान्नाणीयोनज्यायोस्तिकश्चित्॥वृक्षइवस्तब्धोदि
वितिष्ठत्येकस्तेनेदंपूर्णंपुरुषेणसर्वमित्यपिनिगमोभवतिविश्वकर्माविश्वकर्मीतिचक्षइतिश्वगतोभा
ष्यतेइतीतिगतिकुत्सनाकइतीतिइतिकुत्सनाचकइतिकइतीतिसतोनथेकोव्यासस्मिन्नस्तीति
विश्वकर्माकल्याणवर्णरूपंकल्याणवर्णस्येवास्यरूपंकल्याणंकमनीयंभवतिवर्णोरूपंवर्णोरूपंवरोचते
रेवंतद्धितसमासांनिब्रूयान्नेकपदानिनिब्रूयान्नाभेयाकरणायनानुपसन्नायानिदंविदे
वोनिसंघाविज्ञातुर्विज्ञानेसूयोपसन्नायतुनिब्रूयाद्योवालंविज्ञातुंस्यान्मेधाविनेतपश्चि
नेवा॥३॥विघाहवेब्राह्मणमाजगामगोपायमावोवधिष्टेहमस्मि॥असूयकायानृ
जवेयतायमाब्रूयावीर्यवतीतथास्यां॥यआत्मपास्यवित्तथेनकर्णविदुःखंकुर्व ॥१४॥

नम्रतंसंप्रयच्छन्॥तंमन्येतपितरंमातरंचतस्मैनद्रुह्येत्कतमच्चनाह॥अध्यापितायेगुरवो
द्रुह्यंतेविब्राह्मणाचामनसाकर्मणावा॥यथेवतेनगुरोर्भोजनीयास्तथेवतांन भुनक्तिश्रुतंत
दोयमेवविद्याःशुचिमप्रमत्तंमेधाविनंब्रह्मचर्योपपन्नं॥यस्तेनद्रुह्येत्कतमच्चनाहतस्मै
माब्रूयानिधिपायब्रह्मनितिनिधिःशेवधिरितिवा॥४॥अथातोनुक्रमिष्यामोगोशितेथि
व्यानामधेयंयद्गंतोभवतियच्चास्यांभूतानिगच्छंतिगातेर्वागौरोनामकरणोथापिपशु
नामेहभवत्येतस्मादेवथाप्यस्यांताडितेनक्रुध्यन्निगमाभवंतिगोभिःश्रीणीतमत्सरमि
तिपयसोमत्सरःसोमोमंदतेस्वप्नकर्मणोमत्सरइतिलोभनामाप्तिमत्तएनेनधनंभवति
पयःपिबतेर्वाप्यायतेर्वाक्षीरंक्षरतेर्धसेर्वेरोनामकरणउशीरमितियथाशुंदुहंतोअध्या
सतेगवीत्यधिषवणचर्मणोशुःशमश्रुमात्रोभवत्यनल्पयरंभवतीतिवाचर्मचरतेर्वाचरंत
भवतीतिवाथापिचर्मचश्लेष्मावंगोभिःसंनद्धोअसिवीळयस्वेतिरथस्तुतावथापिस्त्रा

वह्नश्लेष्मा-चौगाभिः संनद्धापतति प्रसूतेतीषुस्तौड्यापिगौरुच्यतेगव्याचेत्ताद्दि
तमथचेन्नगव्यागमयतीषुनिति॥५॥ दृश्वैदृक्षेनयेण॰ रूषादः॥ दृक्षेदृक्षेधनुषिदृक्षेत्र × धनुपि ×२
श्रनाद्दृक्षाशांतिछतीतिवक्षोक्षियतेनैवासकर्मणोनियतामीमयद्भोःराब्दंकरोतिमीमय
तिःराब्दकर्मैततोवयःप्रपतंतिपुरुषानदनायविरितिराकुनिनामवेतेगतिकर्मणोथापीषु
नामेहभवयेतस्मादेवादित्योपिगौरुच्यते॥उताद्यःपरुषेगवि॥पर्वगतिभास्वतीसोपम
न्यवोथाप्यस्येकोरश्मिश्चंद्रमसंप्रतिदीप्यतेतदेतेनोपरिष्टात्व्यमादित्योस्यदीयिर्भव
तीतिसुषुम्नःसूर्यरश्मिश्चंद्रमागंधर्वइत्यपिनिगमोभवतिसोपिगौरुच्यते॥अत्राहगो
रमन्वतेतितदुपरिष्टाद्व्याख्यास्यामःसर्वेपिरश्मयोगावउच्यंते॥६॥तान्वावास्तून्यु॰
ऋक्॥तानिवांवास्तूनिकामयामहेगमनायेयत्रगावोभूरिशृंगाबहुशृंगाभूरी ॥१५॥
तिबहुनोनामधेयंप्रभवतीतिसतःशृंगंश्रयतेवीश्रयणातेवीराम्नातेवीराप्तायोद्गत

मितिवाशिरसोनिर्गतमितिवायास्योयनास्तत्रतदुरुगायस्यविश्वोमहागतेःपरमंपदंप
राध्यंरश्मकभातिभूरि॥पादःपद्यतेस्तानिधानात्पदंपशुपादःप्रकृतिःप्रभागपादःप्रभा
गपादसामान्यादित्तराणिपदान्येवमन्येषामपिसत्कानांसंदेहाविघातेतानिचेत्समान
कर्माणिसमाननिर्वचनानिनानाकर्माणिचेन्नानानिर्वचनानियथार्थनिर्वक्तव्यानीती
मान्येकविंशतिःपृथिवीनामधेयान्यनुक्रांतानितत्रनिरुक्तिनिरुक्तपादाद्दृश्यतेःछछा
पात्तिरितरासापृथिव्यासंदिह्यतेतयोविभागस्तस्यैषाभवति॥७॥यईचकारुनसो॰
ऋक्॥बहुप्रजाःछछमापद्यतइतिपरिव्राजकोनर्वकर्मेतिनैरुक्तायईचकारतिंकरोति
किरतीसंदिग्धौवर्षकर्मणानसोस्यवेदमध्यमःसएवास्यवेदमध्यमोयोदद्रीं
दिसोपाहितंसमातुर्योनौमातांतरिक्षंनिर्मीयंतेसिन्भूतानियोनिरंतरिक्षंमहानव

नि॰पू॰ ॥१६॥ यवःपरिवीतोनायुनायंमपीतरोयोनिरेतस्मादेवंपरियुक्तोभवतिवज्रजाभूमिमाप
घतेघर्षकर्मणाशाकपूणिःसंकल्पयाचक्रेसर्वादेवताजानामीतितस्मेदेवतोक्त
लिंगाप्रदुर्बभूवतान्नजग्रहेतांप्रप्रछाविविदिषाणिचेतिसास्माएतामेचमादिदेशै
षामदेवतेति॥८॥अयंसाग्निकेयेनगो॰ऋक्॥अयंसराड्भायतेयेनगोरभिप्रयुक्तं
मिमातिमायुंराध्वंकरोतिमायुमिवादित्यमितिवावागेषाभाध्यमिकाध्वंसनेमे
धेधिश्रितासाचित्तिभिःकर्मभिर्नश्चेनिकरोतिमर्यावेधुङ्गवंतीप्रसूहतेयत्रिवात्रि
रितिरूपनामैतद्योतीतिसतोवर्षेणप्रछाधप्यथिवीतस्युनराद्दत्ते॥९॥हिरण्य
नामान्युत्तरार्णिपंचदशाहिरण्यंकस्माद्ध्रियतआयम्यमानमितिवाह्रियतेज
नाऽजनमितिवाहितरमणंभवतीतिवाहृदयरमणंभवतीतिवाहर्यतेवरिया

JAIN MEMORIAL

नि॰पू॰ ॥१६॥

यवः परिवीतो वायुनायं मपीतरो योनिरेतस्मादेवं परियुक्तो भवति बहुप्रजाभूमिमा
पद्यतेऽथ कर्मणा शाकपूणिः संकल्पया च क्रैसर्वा देवताजानामीति तस्मै देवतोक्त्वा
लिंगान्यवुर्ब्रूवंतान्नजहतांप्रप्रछाविविदिषाणक्वेतिसास्मा एतामृचमादिदेशै
षामद्धवेति॥८॥अयंसाग्नीके येनगो॰ऋक्॥अयंसग्राद्यायतेयेनगोरपिप्रयुक्त
मिमातिमायुंराद्यंकरोतिमायुमिवादित्यमितिवावाग्वेषाभाध्यमिकाथ्वसनमे
धेधिश्रितासाचित्तिभिःकर्मभिर्नश्चेनिकरोतिमर्यविधुङ्वंतीप्रसूहतेवत्रिंवत्रि
रितिरूपनामरूपोतीतिसतोवर्षेणप्रछाद्यप्यथिवींतसुनरादत्ते॥९॥हिरण्य
नामान्युत्तराणिपंचदशहिरण्यंकस्माद्ध्रियतआयम्यमानमितिवाह्रियतेज
नाज्जनमितिवाहितरमणंभवतीतिवाहृदयरमणंभवतीतिवाहर्यतेर्वास्या

DAKSHINA MEMORIAL

त्रस्याकमेणोंतरिक्षनामान्युत्तराणिषोडशांतरिक्षंकस्मादंतराक्षांतंभवत्यंतरेमइतिवांत
रीरेधंतरक्षयमितिवातत्रसमुद्रइत्येतत्पार्थिवेनसमुद्रेणसंदित्यतेसमुद्रःकस्मा
त्समुद्रवंत्यस्मादापःसमभिद्रवंत्येनमापःसंमोदंतेस्मिन्भूतानिसमुद्रकोभवतिसमुन
त्तीतिवातत्योर्विभागस्तत्रेतिहासमाचक्षतेदेवापिश्चार्ष्टिषेणःशांतनुंभ्रातरंकनीय
नभूयतुःसशांतनुःकनीयानभिषेचनंयाचेदेवापिस्तपःप्रतिपेदेततःशांतनोराज्येहादश
वर्षाणिदेवोनवर्षंतमूचुर्ब्राह्मणाअधर्मस्त्वयाचरितोज्येष्ठंभ्रातरमंतरित्याभिषेचि
तंस्मोनेत्तेदेवोनवर्षतीतिसशांतनुर्देवापिंराज्ञिराज्येनेतमुवाचदेवापिःपुरोहितस्तेसा
नियाजयेतितस्यैतद्दर्शकामसूक्तंतस्येषाभवति॥१०॥आर्ष्टिषेणोहोत्रमृ॰ऋक्
आर्ष्टि×निच×षेणऋ॰ष्टिषेणस्यपुत्रइषितसेनस्येतिवासेनासेश्वरासमान

नि॰पू॰ ॥१७०॥

गतिर्वा पुत्रः पुरुत्रायतै नि परणाद्वा पुनरर्कैतत्स्त्रायत इति वा होत्रमृषिर्निषदेभ्यऋषि
र्ईशे नास्तोमाददर्शत्योपमन्यवस्तद्यदेनांस्तपस्यमानान्ब्रह्म स्वयंभ्वभ्यानर्षत्तदृषव
योभवँस्तदृषीणामृषित्वमिति विज्ञायते देवापिर्देवानामाप्तः सन्त्स्वेन वचसा दानेन चदेव
सुमतिदेवानांकल्याणीमतिं चिकित्वांश्चेतनावान्॥सउत्तरस्माद्धरसमुद्॥उत्त
रउदृतरोभवत्यधरोधोरोधोनधावतीसूर्ध्वगतिः प्रतिषिद्धैतस्योत्तराभूयसेनि
र्वचनाय॥११॥यद्देवापिःशंतनवेपुरोहितोराष्ट्रायकृण्वन्ब्राह्मणस्पतेवाचमग्निं
तिर्वापुरोहितः पुरएनंदधतिहोत्रायऋतःकृपायमाणोन्वध्यायदेवश्रुतंदेवाएनं
प्रणंवंतिदृष्टिर्वानंदृष्टियाचिनंरराणोरातिरप्यस्तोबृहस्पतिर्ब्रह्मासीसोस्मेवा ॥१७१॥
चमयच्छ हुहुवुपव्याख्यात ॥१२॥साधारणान्युत्तराणिषट्दिवश्चादित्यस्यच

यानित्वस्यप्राधान्येनोपरिष्टान्निव्याख्यास्यामआदित्यःकस्मादादत्तेरसानादत्ते
भासंज्योतिषोमादीप्तोभासेतिवादितेःपुत्र इतिवान्यप्रयोगंत्वस्यैतदर्चाभ्या
म्नायेसूक्तभाक्सूर्यमादित्येयमदितेःपुत्रमेनमन्यासामपिदेवतानामादित्य
प्रवादास्तत्तयोभवंतितद्यथैतन्मित्रस्यवरुणस्यार्यम्णोदक्षस्यभगस्यांशस्य
सथापिमित्रावरुणयोः॥आदित्यादानुन्नस्तीदानपती॥अथापिमित्रस्यैक
स्य॥प्रसमित्रमर्तोअस्तुप्रयस्वान्यस्तआदित्याविक्षतिव्रतेनेसपिनिरामोभव
सथापिवरुणस्यैकस्य॥अथाव्रयमादित्यव्रतेतव॥व्रतामितिकर्मनामनिरुक्तं
कर्मवारयतीतिसतइदमपीतरद्धुतमेनस्मादेवरुणोतीतिसतोन्नमपिव्रतमुच्यते
यदावृणोतिशरीरं॥१३॥स्वरादिसोभवतिसुअरणःसुईरणःस्वतोरसान्स्वतो

नि. पू. ७-११

भासंज्योतिषांस्वर्लोभासेतिवैतेनद्यौर्व्याख्याता॥ एताश्चिरादित्योभवतिप्राभूतलनंवर्ण इतिनैरुक्ताः संस्पृष्टारसांसंस्पृष्टाभासंज्योतिषांसंस्पृष्टोभासेतिवाथद्यौःसंस्पृष्टज्योतिर्भिःपुण्यकृद्भिश्च॥ नाकआदित्योभवतिनेतारसानांनेताभासांज्योतिषांप्रणयोथद्यौःकमितिसुखनामतत्प्रतिषिद्धंप्रतिषिध्येतनवाअमुंलोकंगमुषेकिंचनाकंकृतवतेकिंचनासुरंवंपुण्यकृतोघ्नंतंत्रगच्छंति॥ गौरादित्योभवतिगमयातेरसानृगच्छत्यंतरिक्षेथद्यौर्यत्पृथिव्याअधिदूरंगताभवतियच्चास्यांज्योतींषिगच्छंति॥ विष्टपादित्योभवत्यविष्टारसानोविष्टोभासांज्योतिषांमाविष्टोभासेतिगाथद्यौरविष्टंज्योतिर्भिःपुण्यकृद्भिश्च॥ नभआदित्योभवतिनेतारसानांनेताभासांज्योतिषांप्रणयोपिवाभवन ११७-८

एवस्यादिपरीतोननभातीतिवैतेनद्यौर्व्याख्याता॥ १७॥ रश्मिनामान्युत्तराणिपंचदशरश्मयोमनोजवायादितःसाधारणानिपंचाश्वरश्मिभिर्दिङ्नामान्युत्तराण्यष्टौदिशःकस्मादिशतेरादनादपिवाप्यशनात्तत्रकाछाइतिदेवेकस्यापिसत्वस्यनामभवतिकाछादिशोभवंतिक्रांत्वास्थिताभवंतिकाछाउपदिशोभवंतीतरेक्रांत्वास्थिताभवंत्यादिशोपिकाछोच्यतेक्रांत्वास्थितोभवत्यार्द्रंतोपिकाछोच्यतेक्रांत्वास्थितोभवत्यापोपिकाछाउच्यंतेक्रांत्वास्थिताभवंतीतिस्थावराणां॥ १८॥ अतिछंतीनामनि० सू० ११ अतिछंतीनामनिविश्रमानानास्त्यस्थावराणांकाछानांमध्येनिहंतुंशरीरंमेघःशरीरंशरीरंश्थणातेःशम्नातेर्वियत्रस्यतिर्ण्यंतिर्यामंविचरंतिविजानंत्यापइतिदीर्घंहघतेस्तमस्तनोतेरादित्यादारोतेरिंदुरादुरिंदोस्यशमयितावाशातयितावातस्मादिंदु

रात्रुस्तकोवत्रोमेघइतिनैरुक्तास्त्वाष्ट्रोसुरइतैतिहासिकाअपांचज्योतिषश्चमिश्रीभावकर्मणोव
र्षकर्मजायतेतत्रोपमार्थेनयुद्धवर्णनावेत्यहिवत्रुरवृत्रुमत्रवर्णाब्राह्मणवादाश्चविरुध्यशरीरस्थे
स्रोतांसिनिवारयांचकारतस्मिन्हतेप्रस्रवंदिरआपस्तदाभिवाद्न्येषर्तवति॥१६॥दासपत्नी
रहि॰ऋक्॥दासपत्नीर्दासाधिपत्न्योदासोदस्यतेरुपदासयतिकुमर्ण्यहिगोपाअतिछंन
हिनागुप्तोअहिरयनादेसंतरिक्षेयमपीतरोहिरेतस्मादेवतिर्ङसि तोपसर्गआहंतीति
निरुक्तआपःपणिनैवृग्वः॥पणिर्वणिग्भवतिपुणिःपणनाद्वाणिकूपण्यनेनेति॥अपां
बिलमपिहितंयदासीत्॥बिलंभरंभवतिबिभर्तेर्वृत्रंजघानपवमानइत्रोरयोतेर्वर्त
तेर्वधतेर्नयद्वृणोत्तद्वृत्रस्यवृत्रत्वमितिविज्ञायतेयदवर्धतत्तद्वृत्रस्यवृत्रत्वमितिवि
ज्ञायतेयदवर्धयत्तद्वृत्रस्यवृत्रत्वमितिविज्ञायते॥१७॥रात्रिनामान्युत्तराणित्रयोविं ॥१९॥

शतीरात्रिःकस्मात्त्रियतिभूतानिनक्तंवारीण्युपरमयतीतिवाराँऽकरोतिरातेर्वा
स्याद्दानकर्मणःप्रदीयंतेस्यामवृत्रायाउषोनामान्युत्तराणिद्वाविंशतिरुषाःकस्मा
दुच्यतीतिमस्यांरात्रेरपरःकालस्तस्याएषाभवति॥१८॥इदंश्रेष्ठंज्योतिषांज्योति
रागा॰ऋक्॥इदंश्रेष्ठंज्योतिषांज्योतिरागन्मित्रप्रकेतनंप्रजातंममजनिष्टविभू
तंमंयथाप्रसूतासवितुःप्रसवायरात्रिरादित्यस्यैवंरात्र्युषसेयोनिमरिचत्सा
नस्त्रीयोनिरभियुतएनांगर्भस्तस्याएषापरानवति॥१९॥रुशद्वत्सारुशतीश्वेत॰ऋक्॥रु
शद्वत्सारुशतिवर्णनामरोचतेर्वलतिकर्मणःसूर्यमस्यानंसमाहसाहचर्याद्व
रुणाद्वारुशतीश्वेत्यागात्॥श्वेत्याश्वेततरिचरूसासदनान्यस्याःकस्रवर्णारात्रिःकस्रं
ष्यतेर्निकरोतिवर्णार्थेनेसंस्तोतिसमानबंधूसमानबंधनेअमतेअमरणधर्माणानन्नूचीअ

नि॰ चू॰ ॥२८॥

नूच्यो वितीतरेतरमभिप्रेस्वेधावंतीचरतस्तएवंघावोद्योतनादिपिवाघावाचरंतस्तयासहचरत
इतिस्यादभिमानेआमिन्नानेअन्योन्यस्याध्यासंकुर्वीणेअहर्नामान्युत्तराणिद्वादशाहःकस्मा
दुपाहरंत्यस्मिन्कर्मणितस्येषानिपातोभवतिवेश्वानरीयायामृचि॥२०॥अहश्चकृष्णमहरर्जु
ऋक्॥अहश्चकृष्णंरात्रिःशुक्लंचाहरर्जुनंविवर्तेतेरजसीवेधाभिर्वेदितव्याभिःप्रज्ञाभिर्वेधाश
रोजायमानइवोद्यन्नादित्यःसर्वेषांज्योतिषांराजावाहन्नग्निर्ज्योतिषातमांसिमेघनामान्युत्तरा
णित्रिरन्मेघःकस्मान्मेहतीतिसतेआउपरउपलइत्येताभ्यांसाधारणानिपर्वतनामभि
रूपरउपलोमेघोभवत्युपरमंतेस्मिन्नपत्राण्युपरताआपइतिवातेषामेषापभवति॥२१॥देवा
नांमानेत्रथुमाअ॰ऋक्॥देवानांनिर्मायोत्रथमाअतिष्ठन्माध्यमकादेवगणाःप्रथम ॥२०॥
इतिमुख्यनामप्रतिमोभवतिरूंतत्रमंतरिक्षंविकर्तनंमेघानांविकर्तनेनमेघानामुदकंजायते॥

त्रयस्तपंतित्र्यधिवीमेनूपाः॥पर्जन्योवायुरादित्यःशीतोष्णवर्षैरोषधीःपाचयंत्यनूपा
अतुयपंतित्रोकान्स्वेनस्वेनकर्मणायमपीतरेनूपएतस्मादेवानूप्यादुदकेना
पिवान्वितिस्याद्यथाप्रागितितस्यानूपइतिस्याद्यथाप्राचीनमिति॥द्वारवू
रुंवहतःपुरीषं॥वाय्वादित्याउदकंरबूकमित्युदकनामब्रवीतेर्वाशब्दकर्मणो
ध्वरतेर्वापुरीषंपूर्णातेःपूरयतेर्वा॥२२॥नोडुनामान्युत्तराणिसप्तपंचाशद्वाकस्मा
द्वेस्तत्रस्थास्वरंत्यस्तेस्यनद्यश्चदेवताश्चयोनिरग्राभवंतितद्यद्देवतावदुपारेषान्नद्या
स्याःस्यामोयैतन्नदीभवेत्॥२३॥इयंशुष्मेभिर्बिसरवा॰ऋक्॥इयंशुष्मैःशोषणैः
शुष्मंतिबलनामशोषयतीतिसतोविसंविस्यतेर्भेदनकर्मणोरद्विकर्मणोवासा
नुसमुच्छ्रितंभवतिसमुन्नुन्नमितिवामहद्भिरूर्मिभिःपारानतपूर्वीपारावारघा

नि॰पू॰
॥२१॥

तितीर्षारंपरस्परंवयारमवरमवनायसुप्रवृत्ताभिःशोभनाभिःस्रुतिभिःसरस्वतींनदीकर्मभिःपरिचरेमोदकनामान्युत्तराण्येकशतमुद्रकंकस्मादुनत्तीतिसतोनदीनामान्युत्तराणिसप्तत्रिंशन्नद्यःकस्मान्नदनाइमाभवंतिराब्दवत्योबहुलमासत्नेधंदुकंवृत्तमाश्चर्यमिवप्राधान्येनतत्रेतिहासमाचक्षतेविश्वामित्रऋषिःसुदासःपैजवनस्यपुरोहितोबभूवविश्वामित्रःसर्वमित्रःसर्वसंस्तुतसुदाःकल्याणदानःपैजवनःपिजवनस्यपुत्रःपिजवनःपुनरस्यर्धनीयजवोवामिश्रीभावगतिर्वासवित्तंगृहीत्वाविपाट्छुतुद्र्योःसंभेदमायंतयावनुययुरितरेसविश्वामित्रोनदीरुक्षेरार्वगाधामिवतेत्यपिह्येदपिबहुवत्तघहिवदुपरिष्टात्तद्व्याख्यास्यामोथैतद्बहुवत्॥२५॥

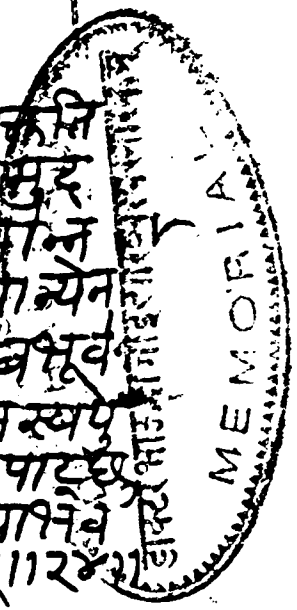

रमेधंमेवचसेसो॰ऋक्॥उपरमध्वंमेवचसेसोम्यायंसोमसंपादिनंऋतावरीऋतवस्यऋतामिरुदकनामप्रस्तंभवतिमुहूर्तमेवैरयनेरवनेवीमुहूर्तोसुऋतुंऋतुरर्तेर्गतिकर्मणोमुहूर्मुहूरवकालोयावदभीक्ष्णंनेयमभीक्ष्णमभिक्षणंभवतिक्षणःक्षणोतेःप्रक्षुतःकालःकालःकालयतेर्गतिकर्मणःप्राभिहयामिसिंधुंबहयामहयामनीषयामनसईषयोस्रुस्राप्रहयावावनायकुशिकस्यसूनुःकुशिकोराजाबभूवक्रोशतेःराब्दकर्मणःक्रंशतेर्वास्यात्तत्कारायतिकर्मणःसाधुविक्रोशायितार्थोनामितिमानघःप्रत्यूचुः॥२५॥इंद्रोअस्मांअरदद्वृ॰ऋक्॥इंद्रोअस्मान्नरदद्वज्रबाहूरदतिःरवनतिकर्मापाहन्वज्रपरिघिंनदीनामितिव्याख्यातदेवोनयत्सावितासुपाणिःकल्याणपाणिःपाणिःपणायतेःपूजाक

र्मणः प्रगृह्य पाणी देवान्पूजयंति॥ तस्यैव यंत्रस्येयं मंडवेदिः॥ उर्व्यऊर्णातेर्दृणातेरिरेर्णेर्णा
भेः प्रसारय्यायं ततआश्रुश्रुवु॥२६॥आतेकारोश्रुणवामा॰ऋक्॥आश्रुणवामतेकारोवचना
निर्याहिदुरादनसावरथेनचनिनमामतोपाप्रयमानेनयोषापुत्रमर्यायेवकन्यापरिष्वजनायनि
नसाऋतिरोश्वनामान्युत्तराणिषट्विंशतिस्तेषामष्टाउत्तराणिबहुवृश्चःकस्मादश्नुतेध्यानमहा.
त्मानोभवतीतिवातत्रदधिक्राइत्येतदध्वक्रामतीतिवादध्वदाकारीभवतीतिवात
स्याश्ववदेनतावच्चनिगमाभवंतितद्देवतावदुपरिष्टान्द्वारव्याख्यास्यामोथैतद्भवत॥२७॥उत
स्यधूजीसिप्रणिंऋक्॥अपिसवाजीवेजनवान्क्षेपणमनुतूर्णमश्नुतेध्यानंयोवायंवहोग्रीवा
गिरतेर्वाग्रणातेर्वाग्लृणातेर्वापिकश्आसनीतिव्याख्यातंऋतुंदधिक्राःकर्मनाम शीघ्रं॥अनु ।।२२।।
संतनीतत्॥तनोतेःपूर्वयाप्रसूत्यानिगमःपथामंकांसिपथांकुटिलांतिपंथाःपततेर्वापघतेर्वापि

थतेर्नीकोंचतेरापुनीकपादितिंकणतेश्चकरीतद्वतंदशोनराण्यादिष्टोपयोजनानीत्याचश
तेसाहचर्यज्ञानायज्ञवतातिकर्माणउत्तरेधातवएकादशोतावंत्येवोत्तराणिज्ञवतोनामधे
यानिनामधेयानि॥२८॥अथानिर्वचनमोघोराहोविधाहवाअथातोनुक्रमिष्यामो
दक्षेदक्षेतावंयास्तुनियदैचकारायंसरिंक्षेहिरण्यनामान्याहिषेणोयदेवापिःसा
धारण्यानिस्वरादित्योरश्मिनामान्यातिष्ठंतीनाहासपत्नीरात्रिनामानीदंश्रेष्ठंरूपंह
त्साहश्वरूपंदेवानांमानेवाऽनामानीयंशुष्मेभीरमधंमंदोअस्मानातेकारोउत
स्यवाज्यस्तावंरातिः॥१॥ इतीयोध्यायः॥कर्मनामान्युत्तराणिषड्
विंशतिःकर्मकस्माच्छ्रियातिरतिस्तोपस्यनामान्युत्तराणिपंचदशापस्यंकस्मादपत
नंभवतिनानेनपतनीतिवातेधथाजनायेतुःप्रजेवमथ्रयैऋचाउदाहरिष्यामः॥१॥

परिषद्यंह्यरेणस्य रे॰ ऋक्॥ परिहर्त्तव्यं हि नोपसर्त्तव्यं मरणस्य रेक्णो रणोपार्णो
भवति रेक्ण इति धनना मरिच्यते प्रयतो नियस्य रायः पतयः स्याम॥ पितृमस्येव वध
नस्य॥ नृषो अग्ने अन्यजात मस्ति॥ नृषद्य स्यपस्यना मशिष्यते प्रयतो चेतयमान
स्यतत्र मन्तस्य भवति मानः पथो विदुषइतितस्योत्तराभूयसेनिर्वचनाय॥२॥
नहिग्रभाय रणः सुशे॰ ऋक्॥ नहिग्रहीतव्यो रणः सुसुरवन्तमौप्यन्योदर्यो म
नसोपिनमंतव्यो ममायंपुत्रइत्यथसओकः पुनरेवनदतियतआगतोभवत्येक
इतिनिवासनामोच्यतेलुनोवाजीवेजनवाभिषहमाणः सपत्नान्नवजातः सएव
पुत्रइत्यथैतादुहितृदायंघउदाहरंतिपुत्रदायाद्यइत्येके॥३॥ रोगसुहृदि दुहितु॰ ॥२२॥
ऋक्॥ प्रजास्तिवो दासंतानकर्मणेदुहितुः पुत्रभावदुहितादूरहितादोग्ध्रेवा 23

नप्तारमुपागन्महोहित्रंपोनमितिविदुन्नजननयन्नस्यरेतसोरोगादंगादंगात्संभूतस्यहृदयादधिजातस्यैमा
तरिप्रस्थितस्यविधानंपूजयन्नविशेषेणमिथुनाःपुत्रादायादाइतितदेतदृक्श्लोकाभ्यामभ्युक्तं॥
अंगादंगात्संभवसिहृदयादधिजायसे॥आत्मावैपुत्रनामासिसजीवशरदःशतमित्यविशे
षेणपुत्रादायोभवतिधर्मतः॥मिथुनानांविसर्गादौमनुःस्वायंभुवोब्रवीत्॥नदुहित
रइत्येकेतस्मात्सुमादायादोदायादास्त्रीतिविज्ञायतेतस्मात्स्त्रियंजातांपरास्यंतिनपुं
मांसमितिचस्त्रीणांदानविक्रयातिसर्गाविद्यंतेनपुंसःपुंसोपीमेकैरेगःशेपेदर्शनात्॥
अभ्रातृमतीवादइत्यपरे॥अमूर्यायंतिजामयःसर्वालोहितवाससः॥अभ्रातरइव
योषास्तिष्ठंतिहतवर्मनः॥अभ्रातृकाइवयोषास्तिष्ठंतिसंतानकर्मणोपिंडदानायहतवर्मा
नइत्यभ्रातृकायाअनिर्गृहीतौपमिकंतस्योत्तराभूयसेनिर्वचनाय॥४॥अभ्रातेव

पुंस एतिप्रतीची॰ऋक्॥अभ्रातृकेवपुंसः पितृनेत्यभिमुखीसंतानकर्मणेपिंडदाना
यनपतिगतिरोहिणीवधनलाभायदक्षिणाजोगतिःसुभास्थाणुरयणातेःसत्संग
रोभवतिंतंत्रत्रयापुत्रायापतिकामासाहतितातत्राक्षेराधातिसारिक्थंलभतेभ्र
राननूचंयोपिगतिंउच्यतेउरतेरपगूर्णोभवतिभ्रानंभ्रायनंभ्रारीरंभ्रारीर
श्रणातेःम्लातेर्वाभ्रमश्रलोमभ्रंनिभ्रितंभवतिलोमलुनातेर्वालीयतेर्वानोपर
स्याविःकुर्याद्यदुपरस्याविःकुर्याद्धृत्तेश्छास्यात्प्रमायुकोयजमानइत्यपिनिग
मोभवतिरथोपिगतिंउच्यतेरणातेःस्कृतिकर्मणःस्कृतंमयानेनआरोहथोवरूप
मित्रगतमित्यपिनिगमोभवतिजायेवपत्येकामयमानासुधासाऋतुकालेषूषा ॥२४॥
हस्नेवदंतान्विवृणुतेरूपाणीतिचतस्रउपमानाभ्रात्रीमुपयच्छतीतीकंह्यस्यतद्रू

वतीत्यभ्रातृकायाउपयमनप्रतिषेधःप्रत्यक्षःपितुश्चपुत्रभावःपितायत्रदुहितुर
प्रत्ताया रेतःसेकंप्रार्जयतिसंदधात्यात्मानंसंगमेनमनसेत्यथैतांजाम्यारिक्थप्रति
षेधउदाहरतिज्येष्ठंपुत्रिकायाइत्येके॥५॥नजामयेतान्वारिक्थमा॰ऋक्॥नजाम
योभगिन्येजामिरन्येस्युजनयंतिजामपस्युजनेतवास्याकृतिकर्मणोनिर्गमनप्राया
भवतितान्वआत्मजःपुत्रोरिक्थंप्रारिचत्प्रादाचकारेनांगर्भंनिधानींसनितुर्हस्तया
हस्यायदिहमातरोजनयंतवह्निंपुत्रमवह्निर्वास्त्रियमन्यतरःसंतानकर्तीभवति
पुमांदायादोन्यतरोर्थयित्वाजामिःप्रदीयतेपरस्मै॥६॥मनुष्यनामासुतरांपिं
चविंशतिंमनुष्याःकस्मान्मनाकर्माणिसीव्यंतिमनस्यमानेनस्रष्टामनस्यतिःपुन
र्मनस्त्रीभावेमनोरपत्यंमनुषोवातत्रपंचजनाइत्यतस्यनिगमाभवंति॥७॥तदुद्य

वाचः प्रथममंसीय० ऋ०॥ तदधवाचः परमंसंसीयंयेनासुरानभिभूयेमदेवाअ
सुराअसुरतास्थानेधस्तास्थानेप्यइतिवापिवासुरितिप्राणानामास्तःशरीरे
भवतितेनेतद्दूतःसोदेवानस्रजततसुराणांसुरत्वमसोरसुरानस्रजततदसु
राणामसुरत्वमितिविज्ञायते॥ऊर्जीदुतयोशियासः॥अनादाश्चयज्ञियाश्चोर्जी
स्वनानमोजयतीतिसतःपक्वंसुप्रवक्ष्यामितिवा॥पंचजनामम्होत्रंजुषध्वं॥गंध
र्वाःपितरोदेवाअसुरारक्षांसीयेकेचत्वारोवर्णानिषादःपंचमइत्यौपमन्यवो
निषादःकस्मान्निषदनेभवतीतिनिषण्णमस्मिन्पापकमितिनैरुक्ताः॥यत्सां
चंजन्यायज्ञा॥पंचजनीनयानिरोपंचपक्त्वासंख्यास्त्रीपुनपुंसकेषुवि
शिष्टाबाऊनामान्युत्तराणिहादशावाऊकस्मात्रबाधतआप्यांकर्मण्यं ॥२५

गुल्फिनामान्युत्तराणिहविंशतिरंगुलयःकस्मादग्रगामिन्योभवंतीतिवा
ग्रगामिन्योभवंतीतिवाग्रकारिण्योभवंतीतिवाग्रसारिण्योभवंतीतिवा
कनाभवंतीतिवाजनाभवंतीतिवापिवाप्यंचनादेवस्युस्तासामेषाभवति॥८॥
दशायनिभ्योदशाक्ष०ऋक्॥अवनयोगुल्फ्योभवंत्यवंतिकर्माणिकश्याःप्र
काशयंतिकर्माणियोक्रोणियोजनानीतियास्यातमपीशावोभ्यश्नुतेक
र्माणि॥दशाधुरोदशयुक्तावहंत्यः॥पूर्वूर्वतिर्वधकर्मणइयमपीतराधूरेत
स्मादेवंविहतिवहधारयतेवाकीर्तिकर्मणउत्तरेधातवोदशोत्तनानामान्युत्तरा
ण्यष्टाविंशतिरन्नंकस्मादानतंभूतेभ्योनेवान्तिकमाणउत्तूधातवोदशोबलना
मान्युत्तराण्यष्टाविंशतिर्बलंकस्माद्बलंभरंभवतिबिभर्त्तेर्धनानामान्युत्तरा

नि. पू. ।।२६।। पंचषष्टा विंशतिरेव धनंकस्मा ङ्नोतीति सतो गोना मान्युत्तराणि नवकुथ्यतिकमी
णाऽउत्तरेधातवोदश क्रोधना मान्युत्तराप्येकादश गतिकर्मणाऽउत्तरेधातवो द्वा
विंशतिः क्षिप्रना मान्युत्तराणि षड्विंशतिः क्षिप्रंकस्मा संक्षिप्तोविकर्षति कना
मान्युत्तराण्येकादशेतिकंकस्मादानीतंभवतिसंग्रामना मान्युत्तराणिषट्च
त्वारिंशत्संग्रामः कस्मात्संगमना द्वासंगरणाद्वासंगतोगामावितिवातत्रखल्वृइ
येतरयनिगमाभवंति।। ९।। अभीऽइदमेकमेकोऽऋक्।। अभिभवामीदमेकमे
कोऽस्मिनिःषहमाणःसपत्नानभिभवामिद्यौर्कमात्रयःकुर्वंत्येकइतासंख्या
द्वेऽइतरासंख्यात्रयस्तीर्णेतमासंख्याचत्वारश्चलितंतमासंख्याष्टावश्नोते
र्नवैनवत्तनीयानावास्यावोदशदस्याऽएष्यार्थोवाविंशतिर्हिंईशतेः शंतदशदशतं

MEMORIAL

सहस्रंसहस्रंदयुतंनियुतंप्रयुतंतत्तदभ्यक्तंमंबुदोमेघोभवत्यरुणंमंबुतद्बोंबु
दोंबुमङ्गतीतिवांबुमङ्गवतीतिवासयथामहान्बभूवंतिवर्षंस्तदिवाबुदं।। रव
लेनपुर्षाम्प्रतिहन्मिभूरि।। रवलइवपर्षाम्प्रतिहन्मिभूरिरवलइतिसंख्यानाम
रवलतेर्वास्खलतेर्वायमपतिरः रवलएतस्मादेवसमोरकंनोभवति।। किंमननं
दंतित्राणेनेतिंद्रः।। यदिंदंनविविदुरिंद्रोह्यहमस्म्यनिंद्रोइतरइतिवाव्याप्ति
कर्मणाऽउत्तरेधातवोदशतत्रइनामनीआक्षाणआश्नुवानआपानआप्नुवा
नोनथकर्मणाऽउत्तरेधातवस्त्रयस्त्रिंशत्तत्रावियातइंसतीह्यातयतइतिवा
वियातयेतिवा।। आरवंडलुप्रदूयसे।। आरवंडयितःखंडंखंडयतेस्तांडिदिसं
तिकंथयोःसंस्टएकमेताऽयतीतिसतः।। १०।। खर्यावृयंसुरथोव्रह्मऋक्।।

त्यया वयं सुधर्या यित्रा ब्रह्मणस्पतेस्पृहयाम वसूनि मनुष्येभ्यआदद्दीमहि
याश्च नोदूरेतश्चिदाश्चांतिकेतायेदानकर्मणोवादानप्रशंसावाजंजयता
अनम्नस्सोम्नइतिरूपनामाप्रीतीतिसतौविद्युत्तडिद्वतीतिशाकपूणिःसाधव
ताऽयंतिदूराच्चदूरयंतीपित्तदंतिकनामेवाभिप्रेतंस्यात्॥दूरेचित्संतळिदितीति
नोचुसे॥दूरेपिसन्नंतिकइवसंदृश्यसइतियज्ञनामान्युत्तराण्यष्टादशवज्रः क्र
स्मोदूर्जयतीतिसतस्तत्रकुसइतेतत्कृतेऋषिःकुसोभवतिकर्तास्तोमानामि
त्यौपमन्यवोत्राप्यस्यवधकर्मैवभवतितस्मादेवइंद्रःशुष्णंजघानेत्यैश्वर्यकर्मा
णउत्तरेधानवश्चत्वारैश्वरनामान्युत्तराणिचत्वारितत्रेनइतेतस्मादितरेश्व ॥२७
र्येणेतिवासनितमनेनैश्वर्यमितिवा॥१९॥यत्रासुपर्णाअमृक्त॥यत्रसु

पर्णाःसुपतनाआदित्यरश्मयोमृतस्यभागमुदकस्यानिमिषंतोवेदनेनाभिस्व
रंतीतिवाभिप्रयंतीतिवैश्वरःसर्वेषांभूतानांगोपायितादित्यःसमाधीरःपाकम
त्राविवेशेतिधीरोधीमान्पाकःपक्तव्योभवतिविपक्वप्रज्ञआदित्यइक्षपनिष
दूर्णाभवतीत्यधिदैवतमथाध्यात्मं यत्रसुपर्णाःसुपतनानींद्रियाण्यमृतस्य
भागंक्षानस्यानिमिषंतोवेदनेनोभिस्वरंतीतिवाभिप्रयंतीतिवैश्वरःसर्वेषामिं
द्रियाणांगोपायितासास्माधीरःपाकमत्राविवेशेतिधीरोधीमान्पाकःपक्त
व्योभवतिविपक्वप्रज्ञआत्मेत्यात्मगतिमाचष्टे॥१२॥बहुनामान्युत्तराणिद्वा
दशबहुकस्मोत्रभवतीतिसतोबहुनामान्युत्तराण्येकादशबहुरसतेर्म
हन्नामान्युत्तराणिपंचविंशतिर्महान्कस्मान्मानेनान्यांजहातीतिशाकपूणि

र्महनीयोभवतीतिवा तत्रयद्यक्षिथविवक्षासइत्येतेवक्तेर्वा यहतेर्वा साभ्यात्सा ऊ
हनोमान्युत्तराणिद्वाविंशतिर्गहाः कस्माऊ ऊतीतिसतोपरिचरूपाकर्मणे
उत्तरेधातवोदशसुखनामान्युत्तराणिविंशतिःसुखंकस्मात्सुहितंखेभ्यःखपुनः
खननेरूपनामान्युत्तराणिषोडशरूपंरोचतेः प्रशस्यनामान्युत्तराणिदशप्र
ज्ञानामान्युत्तराण्येकादशसत्यनामान्युत्तराणिषट्सत्यंकस्मात्सत्सुता
यतेसत्प्रभवभवतीतिवाष्टाउत्तराणिपदानिपत्र्यतिकर्मणेउत्तरेधातवश्चा
यतिप्रभृतीनिचनामान्यामिश्राणिनवोत्तराणिपदानिसर्वपदसमाम्नाना
यथातउपमायदन्तंसदन्तमितिगार्ग्यस्तदासोकर्मण्यायसावायुर्गन
प्रख्यातत्तमेनवाकनीयांसंवाप्रख्यातंवोपमीतेथापिकनीयसाज्या

यांसं॥१३॥तनूत्यजैवृत०भ्येधीतां॥तनूत्यक्तनूत्यौयेवनर्गवनगामिनोव
ग्निमथनोवाहैतत्स्करप्यामुपमिमीतेतत्स्करस्तत्करोतीत्यसोपकामितेरु भव
क्तात्तनोतेर्वास्यात्ततंकर्मभवत्यहोरात्रंकर्मावा॥दृशानाभिर्दृशाभिरभ्ये
धीतां॥अभ्यधीतामित्यभ्यधातांड्यायांस्तत्रगुणोभिप्रेतः॥१४॥कुह
स्विद्दोषाकुहव०ऋक्॥क्वस्विद्रात्रीभवथःक्वदिवाक्वाभिप्रापिकुरुथः
कवस्यःकोवांशयनेविधवेवदेवरंदेवरःकस्माद्द्वितीयोवरउच्यतेविध
वाविधानात्कापवतिविधवनाद्वाविधावनाद्वेतिचर्मशिराअपिवाधवयति
मनुष्यनामतद्योगाद्विधवादेवरोदीव्यतिकर्मणोमनुष्यामरुपाध
र्मीयोषायोतेराकुरुतेसहस्थानेथांनिपातः पुरस्तादेवव्याख्यातोयथे

नि॰ पू॰ ११२९॥

तिकमेोपमा॥ यथा वातो यथा वनं यथा समुद्र एजति॥ भ्राजंतो अर्चयो यथा॥ आत्मा यक्ष्मस्य नश्यति पुराजीवगृभो यथा॥ आत्मा ते वास्ते वा पिवास इवास्यावद्यापि भृत इति॥ अग्निर्न येभ्राजसा रुक्मवक्षसः॥ अग्निरिव ये मरुतो भ्राजमानाऽर्चि ष्मूरक्षो भ्राजस्वंतो रुक्मवक्षसः॥ १५॥ चतुरश्चिद्दमा॰ ऋक्॥ चतुरश्चिद्दमायते इति तद्यथाकितवादिभीयादिन्मे वदुरुक्तादिभीयान्न दुरुक्तायस्य हयेकदाचिदाह्वाकारउपसर्गः पुरस्तादेवव्याख्यातोथाप्युपमार्थे द्रष्टव्यः॥ जारआभगे॥ जार इवभगमादित्योत्रजारउच्यतेरात्रेर्जरयितासएवभासोतथा पितिगमोभवतितस्वसुर्जारः श्रृणोतुनइंफणस्तस्यस्वसारमाहसाहचर्याद्रसहरणाद्वापितयं मनुष्यजारएवाभिप्रेतंस्यात्स्त्रीभगस्तथास्याऽजतेर्मेष इतिभूतो ॥ २९॥

पमा॥ मेषोभूतोऽभियंनयः॥ मेषोमिषतेरुत्थापश्वुः पश्यतेरग्निरितिरूपोपमा॥ हिरण्यरूपः सहिरण्यसंदृगपानपात्सेदुहिरण्यवर्णः॥ हिरण्यवर्णस्येवास्यरूपंयथा इति च॥ तत्प्रत्यर्थापूर्वथाविश्वथेमथा॥ प्रत्नइवपूर्वइवविश्वइवेमइवेयमेततरो मुष्मादस्मावत्ततरोस्मादमुथायथासाविति व्याख्यातंधादितिसद्रूपमा॥ ब्राह्मणाइवऋषलावृषलेतिव्यृषलोव्यृषणीलोभवतिव्यृषणीलोवा॥ १६॥ प्रियमेधवदत्रिव॰ ऋक्॥ प्रियमेधःप्रियाअस्यमेधायथेतेषाभ्रषीणामेवंप्रस्कण्वस्यभ्रष्टृन्प्रस्कण्वःकण्वस्यपुत्रःकण्वप्रभवोयथाग्नाग्नयमार्चिर्पिण्डःसंबभूवेरुभ्रज्यमानोनदेहंगारोंगिराअंगारोअंकनाअंचनाअत्रैवतदतीयमछतेयेचुस्तस्मादत्रिर्नत्रय इतिविरवननाद्रेवानसोभरणाद्वाऽर

हाजोविरूपोतानारूपोमहिव्रतोमहाव्रतइति॥१७॥अथद्युतोपमान्यर्थोपमा
नीत्याचक्षतेसिंहोव्याघ्रइतिपूजायांश्वाकाकइतिकुत्सायांकाकइतिशब्दुक
तिस्तदिदंशाकुनिषुबऊलेनशब्दानुकृतिर्विद्यातइत्योपमन्यवःकाकोपकालु
यितव्योभवतीतितिरिस्तरणात्तिलमाचित्रइतिवाकपिंजलःकपिरिवर्जीर्णः
कपिरिवजुवतइषिंगलोवाकमनीयंशब्दंपिंजयतीतिवाश्वाशुयायीशावतेर्वास्या
द्गतिकर्मणःश्वसितेर्वासिंहःसहनाद्विसेर्वास्याद्विपरीतस्यसंपूर्वस्ययाहतेःसहा
यहंतीतिवाव्याघ्रोव्याघ्राणाच्चादायहंतीतिवा॥१८॥अचेतिकर्मणउत्तरेधाते
वश्चतुश्चत्वारिंशन्मेधाविनामान्युत्तराणिचतुर्विंशतिर्मेधावीकस्मान्मेधयात ॥३०॥
द्वानर्भवतिमेधामतेर्धीयतेस्तोतृनामान्युत्तराणित्रयोदशस्तोतास्तवनाद्यत्ना

॥ शिव ॥

मान्युत्तराणिपंचदशयतःकस्मात्प्रख्यातंयजतिकर्मेतिनैरुक्तायाश्चोभयतीति
वायजुरुन्नोभवतीतिवाबऊरुरसाजिनरसोपमन्यवोयजूंष्येनंनयंतीतिवर्चि
डःनामान्युत्तराण्यर्षाद्याचेकस्मादीरणात्ऋग्यशोभवतीतिशाकपूणिर्ऋ
तुयाजीभवतीतिवायाश्चाकर्मणउत्तरेधातवःसप्तदशदानकर्मणउत्त
रेधातवोदशाध्येषणाकर्मणउत्तरेधातवश्चत्वारःस्वपितिसस्तीतिद्वौ
स्वपितिकर्मणोकूपनामान्युत्तराणिचतुर्दशकूपःकस्माकुपानंभवति
कुप्यतेर्वास्तेननामान्युत्तराणिचतुर्दशैवस्तेनःकस्मात्संस्त्यानमस्मिन्पापक
मितिनैरुक्तानिपाश्चोक्तानिहैतनामधेयान्युत्तराणिषण्निनीतंकस्मान्निर्णिक्तंभ
वतिदूरनामान्युत्तराणिपंचदूरंकस्माद्दुनंभवतिदुरयंवापुराणनामान्युत्तरा

णिबद्धपुराणं कस्मात्पुरानवंभवति नवनामान्युत्तराणिषळेवनवंकस्मादानीतंभ
वति॥१९॥ द्विराउत्तराणिनामानिप्रपित्वेभीकइत्यासन्नस्यप्रपित्वप्राप्तेभीके
प्युक्ते॥आप्रित्वेनःप्रापित्वेतूसमागहि॥अभीकेचिदुलोकरूदियपिनिगमोभ
वतोदभ्रमल्पकमित्यल्पस्यैदभ्रंदभ्नोतेःसुदंभंभवत्यभीकमबहुतभवति॥उ
पापमेपरामर्शमामेदभ्राणिमन्यथाः॥नमोमहद्भ्योनमोअभीकेभ्यइत्यपिनि
गमोभवतस्तिरःसतइतेप्राप्तस्यतिरस्तीर्णंभवतिसतःसंरतंभवति॥तिरश्चिद
र्यायापरिवर्तियोतमदाभ्या॥पात्रेवभिंदन्सतएतिरक्षसइत्यपिनिगमोभवत
स्तानेभ्रस्यर्थस्यैवापततानेमोपनीतोधेहरतेर्विपरीताद्धारयतेवीर्यादुच्यत
भवस्यभ्नोतेर्वास्याद्दृतमोविभागः॥पीयतिलोअनुलोमरणाति॥नेमेदेवानेमे

सुराइत्यपिनिगमोभवतेऋक्षास्तभिरितिनक्षत्राणांनक्षत्राणिनक्षतेर्गतिकर्मणोनेमा
निनक्षत्राणीतिचब्राह्मणमृक्षाउदीर्णानीवरव्यायंतेस्तभिस्तीर्णानीवरव्यायंते॥
अमीयऋक्षानिहितासउच्चा॥पञ्चयंतोयामिवस्तभिरित्यपिनिगमोभवतोवस्त्रीभि
रुपजिह्विकाइतिसीमिकानांवस्त्रोवमनात्सीमिकास्यमनादुपजिह्विकाउपजिघ्र्यः॥
वस्त्रीभिःपुत्रमयुनोअदानं॥यदस्यपजिह्विकायहुमोअतिसर्पतीत्यपिनिगमोप
वतऊदरंकदरमित्यावपनस्योदरमुदीर्णंभवत्यूर्जदीर्णंवा॥तमूदरंनएणतायवने
त्यपिनिगमोभवतितमूदरमिवपूरयतियवेनंकृदरंकृतदरंभवति॥समिद्धोअंज
न्कृदरंमतीनामित्यपिनिगमोभवति॥२०॥रंभःपिनाकमितिदंडस्य॥रंभआरभं
तएनं॥आलारंभंनजिघ्रयोरभेत्यपिनिगमोभवत्यारभामहेनाजीर्णाइवदंडंपि

ना कं प्रतिपिनष्टेनेन कृत्तिवासाः पिनाकहस्तोवतत धन्वेऽपिनिगमो भवति सेना
ग्ना इति स्त्रीणां स्त्रियरत्यायतेरपत्रपणं कर्मणो मेनामानयत्येनाग्नागछत्येनां॥
अमेनां श्लिष्ट जनिवत्तभ्रकर्थ॥ ग्नास्त्वा कृतन्नपसोतन्वतेऽपिनिगमो भवति
रोपोतैतस इतिपुंस्त्रजननस्यरोपः शपतेस्पृशतिकर्मणोवेतसावितस्तंभवति॥
यस्यामुशंतः प्रहरामशरोपं॥ त्रिः स्मसाङ्क्ष्यथ्योवेतसेऽपिनिगमोभव
तीयेनेऽस्फपदेशस्य॥ अथातेऽग्नेस्समिधाविधेमेतिस्त्रियां॥ एनावोअ
ग्निमितिनपुंसकस्य॥ एनापस्यातंवसस्कृधीतिपुंसः॥ सिषक्तुस्रुचतइति
× मान सेवस्य॥ सनेःसिषक्तुयःस्फुरः॥ सनःसेवतांयस्फुरः॥ सचस्वानःस्वस्तये॥ से ३२॥
वस्वनःस्वस्तये॥ स्वस्तीयाविनाशिनामोस्तिरभिपूजितःस्वस्तीतिभ्यसतेरे

जत इतिभयवेपनयोः॥ यस्यश्रुष्पाद्रोदसीअपंयसेतां॥ रेजतेऽग्नेपृथिवीमरेभ्य
इत्यपिनिगमोभवतोद्यावापृथिवीनामधेयान्युत्तराणिचतुर्विंशतिस्तयोरेषाभव
ति॥२१॥ कतरापूर्वाकतरापऽऋ॥ कतरापूर्वाकतरापरेनयोः कथंजातेकवयः
कएनाविजानातिसर्वमात्मनाभिरोचयद्वेनयोः कर्मविस्वतेचेनयोरहनीअहो
रात्रेचऋयुक्तेइवेतिद्यावापृथिव्योर्महिमानमाचष्टेऽहोरात्रेचेति॥२२॥ कर्मनामा
निपरिषद्यैनहिंस्रभायरासहद्भिरक्षातेवनजामयेमनुष्यनामानितद्यदेज
वनिष्योमीदंत्यावयेयंचासुपर्णावदुनामानितन्यूंडेवकुहश्चिच्चतुरश्चि
स्त्रियभेधवदश्वलोपमान्यंचतिहिंस्रोरंभःकतरापूर्वाहावंशतिः॥ इतिनि
रुक्तपूर्वषट्केतृतीयोध्यायः॥ ॐ एकार्थमनेकशब्दमितेतदुक्तमथान्यने

कार्थान्येकशब्दानितान्यतोनुक्रमिष्यामोनवगतसंस्काराश्चनिगमास्तटैकपदिक
मित्याचक्षतेजहाजघानेसर्थः॥१॥कानुमर्याआसेथाः॥ऋक्॥मर्याइतिमनुष्य
नामसमर्यादाभिधानंवास्यान्मर्यादामर्यैरादीयतेमर्यादामर्यादिनोविभागो
मेथतिरात्रौकर्मापापकंजघानकमहंगालुकोस्मीतिपलायतेनिधापा
रयाभवतियान्निधीयतेपारयापारसमूहःपारःपारयतेर्विपारणात्॥२॥
वयःसुपर्णाउप॰ऋक्॥वयोवेवेडुवचनंसुपर्णाःसुपतनाआदित्यरश्मयउप
सेदुरिदंयाचमानाअपोणुद्याचंस्तंचक्षुश्चक्षुःख्यातेर्वाचष्टेर्वापूर्थिपूरय
देहीतिवामुंचास्मान्यारोरिवबद्धान्पार्श्वतःश्रोणितःश्रोतामतःपार्श्वेपर्शुमयमं
गंभवतिपर्शुःस्पृशतेःसंस्पृष्टापछदेशंपछंस्पृशतेःसंस्पृष्टमंगैरंगमंग ३३

नादंचनाद्यश्रोणिःश्रोणतेर्गतिचलाकर्मणःश्रोणिश्चलतीवगच्छतीदंश्रोतामभवतिदो
द्रूयतेर्यानिःश्रोत्तामेतिशाकपूणिर्विषितोभवतिरयामतोयवृत्तइतितैटीकिःरया
मरयायतेर्यद्यथाकथाचंक्रयतेश्रोतिमांसतोमेदस्तइतिगालवःश्रोतिःरप
तेर्मांसमानंवामानंसवामनोस्मिन्स्तीदतीतिवामेदामेधतेः॥३॥यदिदंचि
त्रमेहना॰ऋक्॥यदिदंचित्रंचायनीयंमेहनीयंधनमस्तियन्मइहनास्तीतिवा
त्रीणिमध्यमानिपदानित्ययानस्तदातव्यमेवंनाडिराद्दणायनेनापिवातेस्या
तेसोमादइतिहविज्ञायतेराधइतिधननामराभुर्वसेनेनेतंनस्त्वंवित्तधनोपा
प्यंहस्तापयामाहराभोसमृध्योभवतोदमूनादमनावादानमनानादातमना
वापिनादमइतिगृहनामतन्मनास्यान्मनोमनोतेः॥४॥जुष्टोदमूनाअति॰ऋक्॥

नि॰पू॰ ३४॥ अतिथिरभ्यतितोग्रहान्भनस्यभ्येतितिथिपुपरकुलानीतिवापरग्रहाणीतिवादुरोषा
इतिग्रहनामदुरवापभवतिदुस्तपाइमनोयज्ञमुपयाहिविद्वांसंवाअग्नआयुषियुजो
विहरेरात्रूयेतासाभरभोजनातिनिहन्यान्येषांबलानिरात्रूणांभयनादाहर
भोजनानीतिवाधनानीतिवामूषामूषिकाइत्यथोमूषिकाः पुनर्मुष्णातेर्मुष्यो
द्यतस्मादेव॥५॥संमातरंस्यपितेः०ऋक्॥संतपंतिमोमक्षितेःसपत्न्यइवमाःप
रविःकूपपरविोमूषिकाइवास्नातानिसूत्राणिव्यदंतिस्वांगाभिधानंवास्याच्छि
न्नानिव्यदंतीतिवासंतपंतिमाध्यःकामाःस्तोतारंतेशतक्रतोविन्नंमेअस्यरोदसी
जानीतमेस्यधावापृथिव्यावितित्रितंकूपेवहितमेतस्तूक्तंप्रतिवभोतत्रह्लाते ॥३४॥
हासमिश्रमूर्मिश्रंगाथामिश्रंभवतीतित्रितस्तीर्णतमोमेधयावभूवांपिवासं

रव्यानामेवाभिप्रेतंस्यादेकतोहितन्त्रितइतित्रयोवभूवुः॥६॥इषिरपीतमनः०
ऋक्॥इषणेनवेषणेनवार्षणेनवातेमनस्तासुतस्यमक्षीमहिपित्र्यस्येव
धनस्यप्रवर्धयचनुआयूंषिसोमराजन्॥अहानीवसूर्योवासुरापि॥
वासरापिवेसरापिविवासनानिगमनानीतिवाकुरुतनेसनथकोउपज
नापभवंतिकर्तनहंतनयातनेतिजठरमुदरंभवतिजग्धमस्मिन्धीयतेधीयते
वा॥७॥मरुत्वांइंद्रवृषभोरणाय०ऋक्॥मरुत्वानिंद्रमरुद्भिस्तहान्यष
णीवार्षिताघोरणायरमपीयायसंग्रामायपिबसोममनुष्वधमन्वनंमदा
यमदनीयायजेत्रायोसिंचस्वजठरेमधुनऊर्मिंमधुसोमाभिसोपुत्रिक
माघतेरिदमपीतरन्मधवेतस्मादेवचेराजासिपूर्वेधिष्ण्यहःसुसुतानां॥८॥

तितऊपरिपवतेभवतितवद्दालुंनवद्दालिलमात्रलुंनामितिवा।।९।।सक्तुमिव तितउनापुनः ऋक्।। सक्तुमिवपरिपवनेनपुनंतःसक्तुः सचतेदुर्धीवोभवति कस्तुवोस्याद्विपरीतस्यैविकसितोभवतियत्रधीरामनसावाचमक्रतप्र ज्ञानधीराः प्रज्ञानवतोध्यानवंतस्तत्रसूत्रवायःसूत्रव्यातिर्जानतेभद्रैषालक्ष्मी× सं २ निर्हिताधिनीचीतिभद्रंभगेनव्याख्यातंभजनीयंभूतानामभिद्रवणीयंभ वतीतिवाभाजनवद्दालुक्ष्मीर्लाभाद्दालक्षणाद्दाल्यनाद्दालंछना द्दालपतेर्वास्यात्रेप्साकर्मणोलप्यतेर्वास्यादाश्लेषकर्मणोलज्जतेर्वास्या दश्लाघाकर्मणःशीघ्रेइत्कपरिशब्दव्याख्यातः।।९।।तत्सूर्यस्यदेवत्वं नमः ऋक्।। तत्सूर्यस्यदेवत्वंतन्महित्वंमध्येयज्ञकर्मणांक्रियमाणानांवितंतं ३५

संक्रियतेयदासावयुङ्नहरणानादित्यरश्मीन्हरितोश्वानितिवाथरात्रीवासस्तनुतेसि मस्मैनेसरमहरयुवतीसर्वस्मादपिवोपमार्थेस्याद्रात्रीवावासस्तनुतइतितथापि निगमोभवति।।पुनःसमव्युह्यतेवयंती।।समनासील।।१।।इंद्रेणसंहिदृक्ष ऋक्।। इंद्रेणहिसंदृश्यसेसंगृह्यमानोविष्युषागणेनमंदसानोदिवियुवास्थापिवमिंदुनातने तिस्यासमानवर्चसेसेतेनव्याख्यातं।।१२।।ईमीतासःसिलिकम ऋक्।। ईमीतासःस मीरितांतासःसुसमीरितांतासःएवंतावापिलीकमध्यमासःसंस्तमध्यमासःरीर्षम ध्यमावापिवाशिरआदिसोभवतियदनुरेतेसर्वाणिभूतानिमध्येचैवांतेछांतीद मपीतरश्मिरएतस्मादेवसमाश्रितान्येतदिंद्रियाणिभवंति।।संभरणासोदिव्या सोअस्याः।।शूरःरावतेर्गतिकर्मणोदिव्यादिविजाअस्याअतनाः।।हंसाइवश्रेणि

शोयतंते॥ हंसा हंतेर्घ्नंत्यध्वानंश्रोणिरा इतिश्रोणिः श्रयतेः समाश्रिताभवंतिअंदा
क्षिषुर्यदाप्तेंद्रियमज्मनाजनिमाज्रिमश्वाअस्यादित्यस्तुतिरश्वस्यादित्यादश्वानि
स्तृष्टइति॥ सौराश्वंवसवोनिरतष्टेत्यपिनिगमोभवति॥१३॥कायमानोवनात्यं॰
ऋक्॥ कायमानश्चायमानःकामयमानइतिवावनानित्यंयन्मात्रूपाग्मउपशा
म्यंनतत्तेअग्नेप्रमरुष्यतेनिवर्तनंदेयंसंनिहभवासिजायमानः॥ लोधंनयंतिप
शुमन्यमानाः॥ लुब्धमृषिंनयंतिपशुमन्यमानाः॥ शीरंपावकरोचिषं॥ पावक
दीप्ते॥ अनुशायिनमितिवाशिनमितिवा॥१४॥ कनीनकेवविद्रधे॰ ऋक्॥ कनिन
केकन्यकेकन्याकमनीयाभवतिकेयन्नेतव्येतिवाकमनेनानीयतइतिवाकनतेर्वा
स्यात्कांतिकर्मणः कन्ययोरधिष्ठानप्रवचनानिसप्तम्याएकवचनानीतिशाकप

णिर्विद्रयोर्दीरूपाहोर्दीरूद्यातेर्वाद्रुयातेर्वातस्मादेवद्रुनवेमवजातेअपेकेअव्द्रेतेय
थातदधिष्ठानेषुशोभतेएवंबभ्रूयामेषुशोभतेबभ्रवोरश्वयोःसंस्तवइदंचमदा
दिदंचमदादित्यर्षिःप्रसस्त्यायाहे॥ सुवास्त्वाअधितुग्वनि॥ सुवास्तनदीतुग्वतीर्थे
भवतितूर्णमेतदाहयंतिं॥ कुविनंस्तोमंकृतःपुननः॥ पुननोनमंतोमरुतानंसतइत्यपरि
शाघारव्याख्यामः॥ येतेमदाआहनसोविहायसस्तोभिरिंद्रोदयदातवेमघं॥ येतेम
दाआहननवंतोवचस्यवंतस्तोभिरिंद्रोदयदानायमघं॥१५॥उपोअदर्शिशुंध्युवोनुव॰
ऋक्॥ उपाश्रुदर्शिशुंध्युवःशुंध्युरादित्योभवतिशोधनात्स्येववक्षोणासोध्यूढमि
दमपीतरद्धएतस्मादेवाध्यूढंकायेशकुनिंपरपिशुंध्युरुच्यतेशोधनादेवोदकंच
शोभवत्यापोपिशुंध्यवउच्यंतेशोधनादेवनोधाऋषिर्भवतिनवनंदधातिसयथास्तुत्या

नि॰पु॰ कामानाविष्कृतेएवमुषारूपाण्याविष्कुरुतेयसद्यानंभवप्रसादिनीतिवान्नसानिनी
तिवा॥सस्तोबोधयंतीरश्वत्तमागोस्तुनरेयुषीणां॥स्वपतोबोधयंतीरश्वतिकृतमागो
॥३७॥ स्तुनरागामिनीनां॥तेवारीमंरिष्मिणः॥रेवणीनरतिवेषणीनरतिवार्षणीनरतिवावारी
तिवाऽनामेवारयतरतिसत्यैः॥रंसोवाध्वर्योप्रतिमेरणीहींडायुवाहःकृपावावज्रुष्टं॥
अभिवेहनक्तृतिमाधिषवणेप्रवादंस्कृतिंमन्यंतेऽदीलेवन्नास्यतेपरितक्म्यकपरिरा
ह्यारव्यास्यामः॥१६॥सुविनेसुरतेसूतेसुगतेप्रजायामितिवा॥सुविनेमाधाऽस्यापिनि
गमोभवतिदयतिरनेककर्मा॥नवेनपूर्वदयमानास्यामेकपदुयाकर्मा॥यएकइ
द्विदयतेवस्विदितिदानकर्मावाविभागकर्मावा॥दुर्वर्तुर्मीमोदयतेवनानीतिदहतिक ॥३७॥
र्मादुर्वर्तुर्दुर्वारः॥विदद्वसुदयमानोविश्रुन्नितिहिंसाकर्मा॥इमेस्तुताइंदवःप्रातरित्वना

सजोषसापिबतमश्विनातान॥अयंहवामधुमत्येवदनायुमांवायुसोदोषादयंमानो
अबुबुधत्॥दयमानइति॥नूचिदितिनिपातःपुराणनवयोनूचेतिच॥अद्याचि
न्नूचित्तदपानदीनां॥अद्यचपुराचतदेवकर्मनदीनां॥नूचपुराचसदनंरयीणां॥
अद्यचपुराचसदनंरयीणांरुचिरितिधननामरातेर्दानकर्मणः॥१७॥विद्यामु
तस्यतेवयमकूपारस्यदावने॥विद्यामतस्यतेवयमकूपारस्यदानस्यादित्यो
प्यकूपारउच्यतेकूपारोभवतिदूरपारंसमुद्रोप्यकूपारउच्यतेकूपारोभवतिमहापा
रंकक्षेपोप्यकूपारउच्यतेकूपारोनकूपमरघतीतिकक्षेपःकक्षेपातिकक्षेनपातीति
वाकक्षेनपिबतीतिवाकक्षःखक्षःखक्षेदोयमपतिरोनदीकक्षेएतस्मादेवकमुदकं
तेनक्षरघते॥शिरीतिश्रंगेरक्षसेविनिक्षे॥निरयतिश्रंगेरक्षसेविनिक्षणानार्यर

नि॰पू॰ ३८

क्षोरक्षितव्यमस्माद्हसिक्षणोतीतिवोरक्षोनक्षतइतिवा॥अग्निःसुतुकःसुतुकेभिरश्वैः॥सुतुकनःसुतुकैरितिवासुप्रजाःसुप्रजोभिरितिवा॥सुप्रायणाअस्मिन्यज्ञेविश्वयंतो॥सुप्रयामानाः॥१८॥देवानोयथासदमिद्धेअक्तुंनप्रायुवोरक्षितारोदिवेदिवे॥देवानोयथासदावर्धनायरयुरप्रायुवोप्रमाघंतोरक्षितारश्चाहन्यहनिचयवनंऋषभवतीच्यावयितास्तोमानांस्वानमित्यप्यस्यनिगमाभवंति॥युवंच्यवानंसनयंयथारथंपुनर्युवातंचरथायतक्षथुः॥युवांच्यवनंसनयंपुराणंयथारथंपुनर्युवानंचरण्यतक्षथुर्युवाप्रयोतिकर्माणितक्षतिःकरोतिकर्मीरजोरजतेर्ज्योतीरजउच्यतेउदकंरजउच्यतेलोकारजांस्युच्यंतेरंगहनीरजसीउच्येते॥रजांसिचित्राणिचरंतिनन्यवइत्यपिनिगमोभवतिहरोहरतेर्ज्योतिर्हरउच्यतेउदकंहरउच्यतेलोकाहरांस्युच्यंतेस्रगहनीहरसीउच्येते॥प्रस्रग्नेहरसाहरःस्रष्टीहीत्यपिनिगमोभवति॥जुह्वरेविचेतयंतः॥जुहूरेविचेतयमानाध्यक्षरेयोनेककर्मापदंदेवस्यनमसाव्यंतइतिपश्यतिकर्मावीहिभूरपुरोळाशमितिवादतिकर्मावीतंपातंपयसउस्रियायाः॥अश्नीतंपिबतंपयसउस्रियायाउस्रियेतिगोनामोस्त्राविणास्योभोगाउस्त्रेतिचा॥त्वामिंद्रमतिभिःसुतेसुतइत्थासोवस्यवः॥गोभिःक्रीणाअनुषत्रंगाभिःकुर्वीणाअस्तोषत॥आतूषिंचुहरिभ्योरुपस्थेवाशीभिस्तक्षाम्रभ्रयीभिः॥वाशीभिरम्भ्रयीभिरितिवावाशिरितिवा॥सरोदंदर्यावि षुणस्यजंतोर्माशिश्नदेवाअपिगुरृतंनः॥सउसहतायोविषुणस्यजंतोर्विजमस्यमाशिश्नदेवोअब्रह्मचर्यांशिश्नंश्नथतेः॥आपिगुरृतंनः॥सर्वंवायवेवा॥१९॥आघातागच्छानुत्तरा॰ऋक्॥आगमिष्यंतितान्युत्तरापियुगानियत्रजा

*आसिंचहरिंद्रोरुपस्थेद्रुममयस्यहरिःसोमोहरितवर्णोयमपीतरोहरिरेतस्मादेवमाशीभिस्तक्षाम्रभ्रयीभिः॥×४

मयः कृष्यैसजामिकर्मापिजाम्यतिरेकनामबालिशस्यवांसमानजातीयस्यवोपजनउप
येहिवृषभायबाऊमन्यमिछस्वसुभगेपतिंमदितिव्याख्यातं॥२०॥द्यौर्मेपिताजनिता॰
ऋक्॥द्यौर्मेपितापाताबापाऽयंतावोजनयितानाभिरत्रबंधुर्मेमातापृथिवीमहीयंवं
धुःसंबंधनान्नाभिःसंनहनान्नाप्यासंनद्धागर्भोजायतइत्सोऽरेतस्मादेवंजातीयस्मना
भयइत्याचक्षतेसबंधवइतिचज्ञातिःसंज्ञानात्॥उतानयोश्चम्वोर्योनिरंतः॥उतोनउत्त
तानऊधरितोवातत्रपितादुहितुर्गर्भमाधात्पर्जन्यःपृथिव्याःरेतोयुःसुरेवयुः॥अथानः ३९
शंयोररपोदधात्॥रपोरिप्रमितिपापनामनीपवतःरामनंचरोऽगाप्रोयावनंचपया
नामथापिशंयुर्बार्हस्पत्यउच्यते॥तच्छंयोरावृणीमहेगातुंयज्ञायगातुंयज्ञपतयइत्यपि
निगमोभवतिगमनंयज्ञायगमनंयज्ञपतये॥२१॥अदितिरदीनादेवमाता॥२२॥अदि

तिर्द्यौरदितिरंतरिक्ष॰ऋक्॥इत्यदितेर्विभूतिमाचष्टेएनान्यदीनानीतिवा॥यमोऽरे
ष्टगवः॥एरिरइतीत्तिरूपस्रष्टाध्यस्तः॥२३॥उतस्मैनंवस्त्रमथिं॰ऋक्॥अपिस्मै
नंवस्त्रमथिमिववस्त्रमाथिनंवस्त्रंवस्तेस्तायुरितिस्तेननामसंस्थानेसरिमन्याप
कमितिनैरुक्तास्तस्यतेवास्यादनुकोरातिक्षितयःसंग्रामेषुभरइतिसंग्रामनामभर
तेर्वहतेर्वानीयमानंतीचेरयमाणंनीचैर्निचितंभवत्यूर्ध्वंचेरूच्चितंभवतिजस्तामिवरये
नेत्येनःशंसनीयंगच्छति॥श्रवश्चाछापशुमच्चयूथं॥श्रवश्चापिपशुमच्चयूथंप्रशं
सांचयूथंधनंचयूथंचेतिवायूथंयौतेःसमायुतंभवति॥इंधानएनजरतेस्वाधीः॥
गृणातिमंदीमंदतेःस्तुतिकर्मणः॥प्रमंदिनेपितुमदर्चताववः॥प्रार्चतमंदिनेपितु
मदचोगोव्यरव्यातः॥२४॥अत्राहगोरमन्वत॰ऋक्॥अत्रगोःसममंसतादित्यरश्मयः

नि॰पू॰ रचना मापीच्यमपगतमुपचितमपिहितमंतार्हितं वामुत्र चंद्रमसोगरहेगातुव्यीख्यातोगातुं
रूपवन्नुवृसोजनायेत्यपिनिगमोभवतिदंसयःकर्मापीसयंसेनानी॥ कुसायमन्म
न्नह्यश्चदंसयइत्यपिनिगमोभवति॥ सतूतावनेनम ×दं ×श्नोयंहतिः॥ सतुतावनेन
महतिस्नोयंहतिश्चांहश्चांऽुश्चहंतेर्निरुक्तोपधाद्विपरीतात्॥ बृहस्पतेचयस्इत्सिया
कं॥ बृहस्पतेयज्ञातयसिदेवपीयुपीयतिर्हिसाकर्मीवियुतेघावापृथिव्योवियवना
त्॥ समान्याविधुतेदूरअंते॥ समानंसंमानमात्रंभवतिमात्रामानादूरंव्याख्यातमं
तोतते ऋधगितिपथग्भावस्यप्रवचनंभवत्यथाप्यभीत्यर्थेदृश्यते॥ ऋधगयाऋ
धगुतारोमिछाः॥ ऋध्नुवन्नयाक्षीऋभुवन्नरोमिछाइतिचोस्याइतिचोस्पेतिचादा
नैप्रथमादेशेनुदात्तमन्वादेशेतीत्रार्थतरमुदात्तमत्पीयोर्थतरमनुदात्तं॥ अस्या ४०

ऊषुणाउपसातयेभुवोहेळमानोरिरिवांअजाश्वंश्चयस्तामजाश्वा॥ अस्येनःसातयउप
भवाहेळमानोरुध्यन्नरिवाघातिरप्यस्तोजाश्वेतिपूषणामाहोजाश्वाजाअजना'
अथानुदात्तौ॥ दीर्घायुरस्यायःपतिर्जीवातिशरदःशतं॥ दीर्घायुरस्यायःपति
र्जीवतुसशरदःशतंशरच्छतास्यामोषधयोभवंतिशीर्षाआपइतिवोरय्ये
यस्याइयेतेनव्याख्याते॥ २५॥ अस्यवामस्यप॰ ऋक्॥ अस्यनामस्यजननी
यस्यपलितस्यपाकायितुर्हेतुर्हातव्यस्यतस्यभ्रातामध्यमोस्यशनोभ्रा
तृभरतेर्हरतिकर्मणोहरतेर्भागंभर्तव्योभवतीतिवात्रतीयोभ्राताघतपछो
स्यायमग्निस्तत्रापत्र्यंसर्वस्यपातारंवापाकायितारंवाविश्पतिंसप्तपुत्रंस
प्तमपुत्रंसर्पणापुत्रमितिनासप्तस्थासंख्यासप्तादिसरश्मयइतिवदंति॥ २६॥

नि-पू. सप्तयुंजंतिरथमेकचक्रमेकचक्रमेकचरिपंचक्रंचकतेमीच
।।१९।। रतेवीक्रमतेवैकोश्वोवहतिसप्तनामीदित्यःसप्तास्मेरश्मयोरसानापिसनामयोति
सप्तैनमधुयक्तवतीतिवैरूपमपीतरन्नामैतस्मादेवाभिसन्नामासंवत्सर प्रध्वान
उत्तरोर्धश्चैत्त्रिनाभिचक्रंयतुःसंवत्सरोग्रीष्मोवषाहिमंतइतिसंवत्सरःसंवसंते
स्मिन्भूतानिग्रीष्मोग्रस्यंतेस्मिन्नसावर्षावर्षयासुपजन्योहिमंतोहिमोन्हेमू
पुनर्हंतेवाहिनोतेवीजंरसंजरयाधमणिमनर्वमुप्रत्यंतमन्यस्मिन्यत्रेमानिसनो
णिभूतान्यस्मिंसंतिष्ठंतेतंसंवत्सरंसर्वमात्रास्मिंस्तोतिपंचारेचक्रेपरिवर्तमानइति
पंचर्तुरित्यापंचर्तवःसंवत्सरस्येतिचब्राह्मणंहेमंतशिशिरयोःसमासेनषळर
आङ्गरपितमितिषळृतुतयाराःप्रस्तानाभौषट्पुनःसहतेग।। द्वादशारंनहित

MORIAL

ऽजरायै।। द्वादशप्रधयश्चक्रमेकमितिमासानांमासामानात्रधिःग्रहितोभवति।। तस्मि
न्साकंत्रिशतानराकोर्पिताःषष्टिर्नचलाचलासः।। षष्टिश्चहवैत्रीणिशतानिसंवत्सर
स्याहोरात्राइतिचब्राह्मणंसमासेन।। सप्तशतानिविंशतिश्चैतस्यै।। सप्तचवैशतानि
विंशतिश्चसंवत्सरस्याहोरात्राइतिचब्राह्मणंविभागेनाविभागेनाग्रा।। एकार्धंकोनु
नयःसुपर्णीयदिदंदुष्टादमूनःसंमातपंतीषिरेणमुखान्नितउसकुमिवंतसूर्य
स्येंद्रेणसमीमितासःकायमानःकनीनकेवोपाअदृश्रंसुविताविधामदेवानेआघेघो
मीदितिरदितिरुतस्मात्राहारयधामस्यसप्तयुंजंतिसप्तविंशतिग।। इतिचतुर्थोध्यायः।।
ॐसन्नोमावंदत्वरुणोनदीनां।। संस्रातंसेचं।। वाहिष्ठोवांहवानांस्तोमोदूतोऽवन्नरा।।
वोक्लृप्तोमोक्षानांनोस्तोमोदूतोऽवन्नरोनरामनुष्यान्यंतिकर्मसुदूतोऽनतेवोऽव

तेर्वीवार्यतेवी॥ दृतो देवानामसिमर्स्यानामित्यपिनिग मोभवतिवा नद्या नोवृषेवीवार्यतेवी॥
सप्तस्वस्रूरुषीर्वीवरणानदृत्यपिनिगमोभवतिवार्यंदृणोतेरथापिवृतम॥ तद्वार्यंदृणी
महेवारिछंगोपूयर्यं॥ तद्वार्यंदृणीमहेवर्षिछंगोपायिततंयंगोपायितारोयूयंस्थयुष्मभ्यु
मितिवाधदृस्यन्ननामाध्यानीयंभवति॥ आमन्त्रेभिःसिंचतामधुसंधः॥ आसिंचतामन्त्रे
मंदनीयमंधोमन्त्रंपात्रंममाअस्मिन्नदस्यमापुनरनीमितंभवतिपात्रंपानात्तमाप्यंध
उच्यतेनास्मिंध्यानंभवतिनदर्शनमंधंतमइत्यसिभाषंतेयमपीतरोंधएतस्मादेव॥ प
रपदक्षणवान्नविचेतदंधइत्यपिनिगमोभवति॥ १॥ अवसृष्टंतीभरिधारयेवयंस्वती॥ अस
ज्यमानेइतिवाव्युदस्यंसावितिवाबहुधारेउदकस्यैवनुष्यतिहंतिकर्मनवगतसं
स्कारोभवति॥ वनुयामवनुष्यतइत्यपिनिगमोभवति॥ दीर्घप्रयज्युमतियोवनुष्यति ४२

वृयंजयेमपृतनासुदृढ्यः॥ दीर्घप्रततयुद्धमभिजिघांसतियोवयंतंजयेमपृतनासुदृढ्यं
दुर्धियंपापधियंपापुःपातापेयानंपापस्यमानोवाडेःपततीतिनापापुस्यतेवास्यो
त्तरुष्यतिरप्येवंकर्मा॥ इडेपायुजातरुषेमरुत्वमित्यपिनिगमोभवतिभंदनाभंदतेः
स्तुतिकर्मणः॥ पुरुप्रियोभंदतेधामभिःकविरित्यपिनिगमोभवति॥ सभंदनाउदि
यर्तिप्रजावृतीरितिवै॥ अन्येनमदाहनोयाहितूर्ये॥ अन्येनमदहनोगछेक्षिप्रमाहंसी
वभाषमाणोयसप्यभाषणादाहनोइवभवत्येतस्मादाहनःस्याद्दृषिर्नदोभवतिनद
तेस्तुतिकर्मणः॥ नदस्यमारुधतःकामआगन्॥ नदनस्यमारुधतःकामआगमंसं
रुद्धप्रजननस्यब्रह्मचारिणइत्यृषिपुत्र्याविलपितंवेदयंते॥ २॥ नयस्यद्यावापृथिवी
नधन्वनांतरिक्षंनोदृयुःसोमोअक्षाः॥ अभ्रातेरिरेके॥ अनूपेगोमान्गोभिरक्षाःसा

नि. पू. ४३॥ मोदुंधानिरक्षाः॥ लोपाशः सिंहप्रत्यंचमत्साः॥ क्षियतिनिगमः पूर्वः क्षरतिनिगमउ
त्तरइत्येकेनूपेगामानुगामियदाक्षियत्यथसामादुग्धाभ्यःक्षरतिसर्वंक्षियातिनि
गमाइतिशाकपूणिःश्वात्रमितिक्षिप्रनामाशुअतनंभवति॥ सपतत्रीचरस्थाजगच्च
क्षुश्चसूनिरूपोऽजातवेदाः॥ सपतात्रिचेत्वरंस्थावरंगमंचयत्तत्क्षिप्रमग्निरूप
मेवाऽजातवेदाऊतिरनेनेति॥ आत्वारथंयथोतयइत्यपिनिगमोभवतिहासमानेदृक्षपरि
ष्टाद्व्याख्यास्यामोवन्मनकःपडिरूपंसर्पदिदंः॥ पानैरितिवास्यात्रानैरितिवास्पर्शनैरि
तिवा॥ सुसंनपुकमाविदच्छुचंतीं॥ स्वपनमेतन्माध्यमिकंज्योतिरतिस्वदर्शनेतदविद
ज्ञाऽब्रुवन्मानः॥ हितावसन्तास्वधयाचशंभुः॥ देवंसन्तामध्यमेचस्थानउत्तमेच
शंभुःसुरवभूः॥ मृगंनत्रामृगयंते॥ मृगमिवत्रायाःत्रैषाः॥ ३॥ वराहोमेघोभवति ४३॥

वराहारः॥ विध्यद्वराहंतिरोअद्रिमस्तेत्यपिनिगमोभवत्ययमपीतरोवराहएतस्मा
देववरंमाहारमाहाषइतिचब्राह्मणंवहतिमूलानिवरंवरंमूलंवहतीतिवा॥
वराहमिंद्रएनमुषमित्यपिनिगमोभवत्येषोरसोपिवराहउच्यते॥ अन्नंवैपशवस्तृण
मिवराहः॥ अथाप्येतेमाध्यमकादेवगणावराहवउच्यंते॥ पत्र्यन्हरण्यचक्रान्नयो
दृष्टान्विधावतोवराडून्॥ रवसराण्यहानिभवंतिस्वयंसारीण्यपिवारस्वसादिसो
भवतिरसएनानिसारयति॥ उस्त्राइवस्वसराणीत्यपिनिगमोभवतिरश्मयोअंगु
लयोभवंतिरश्मयइषवःसरमण्यःसरःसृणातेः॥ रश्मिभिर्नभसरमाणोगभस्त्यो
रित्यपिनिगमोभवत्यस्यकोदेवोभवतियदनमत्तेयकोमत्रोभवतियदनेनात्तेय
कमन्नंभवत्यर्चतिभूताप्यकोदक्षोभवतिसवृतःकटुकिम्ना॥ ४॥ गायतित्वागाय०

नि॰पू॰ ४४॥

ऋक्॥ गायंतित्वागायत्रिणोऽर्चंतितेर्कमार्किणोब्राह्मणास्त्वाशतक्रतउद्घेमिरेवं
रामिवंवेशोबनत्रयोभवतिवननाछुयतइतिवापवीरयनेमिर्भवतियद्विपुनाति
भूमि॥ उतपुत्यारथानामद्रिभिर्दत्योजसा॥ तंमरुतःक्षुरपविनोव्ययुरित्यपिनि
गमोभवतीवक्षोव्याख्यातंधन्वांतरिक्षंधन्वयस्मादुपस्तिरोधन्वातिरोचतइ
त्यपिनिगमोभवतिसिनमन्नंभवतिसिनातिभूतानि॥ येनस्मात्सिनंभरथःस
रिष्यइत्यपिनिगमोभवतीथामुथेयेतेनव्याख्यातंसचासहेत्यर्थः॥ नरसुभिःस
चाभुवा॥ नरसुभिःसहभुवौचादितिनिपातोनुदात्तःपुरस्तादेवव्याख्यातोथापिप
सुनामेहभवत्युदात्तोश्रिदासिमनासिचितास्वयिभोगाश्चेतयसइतिवाआदृत्या
कारउपसर्गःपुरस्तादेवव्याख्यातोथाप्यध्यर्धेदृश्यते॥ अभ्रंआपः॥ अभ्रेआ

पः॥ अपोभ्रेधीतिघृष्णंघोततेर्यशोवानंवा॥ अस्मेघृष्णमाधिरत्नंचधेहि॥ अ
स्मारुघृष्णंचरत्नंचधेहि॥ ५॥ पवित्रंपुनातेर्भत्रंपवित्रमुच्यते॥ येनदेवाःपवि
त्रेणात्मानंपुनतेसदेयपिनिगमोभवतीरभ्रंयःपवित्रमुच्यते॥ गभस्तिपूता
न्द्रभिरद्रिभिःसुतइत्यपिनिगमोभवत्यापःपवित्रमुच्यते॥ सुतपवित्राःस्वध
यामृतंतीर्वहंतःकोशः॥ अग्निःपवित्रमुच्यतेवायुःपवित्रमुच्यतेसोमःपवित्रमु
च्यतेसूर्यःपवित्रमुच्यतेइंद्रःपवित्रमुच्यते॥ अग्निःपवित्रंसमापुनातुवायुः
सोमःसूर्यइंद्रः॥ पवित्रंतेमापुनंतियपिनिगमोभवतीतोदस्तूधतेः॥ ६॥ पुरु
एवादाश्वान्धोयेऋक्॥ बहुदाश्वांस्वामेवाभिहूयाम्यरिरभित्रंहूधतेरीश्वरो
ग्मरिरेतस्मादेवयदन्यदेवस्याअर्चनावाऽतयोहूयतइसेतद्दृष्टवमवक्ष्यत॥

तोदस्येवशरणाआमहस्य॥तुदस्येवशरणेधिमहतः स्वाचाःसुउंचनः॥अनुहा
नोघृतपदेस्वंचाहिरसिनिग्रभान्वतिशिपिविष्टोविष्णुरितिविष्टोर्हनामिनी
भवतः कुत्सिताथ्रियपूर्वभवतीयोपमन्यवः॥७॥किमित्तेविष्टोपरि०ऋक्॥
किंतेविष्टोप्रख्यातमेतद्वयंप्रख्यापनीयंयन्नःप्रब्रूषेरोपदवानिर्वष्टितोस्मी
त्यप्रतिपन्नरश्मिरपियाप्रशंसानामेवाभिजेतंस्यात्किंतेविष्टोप्रख्यातमेतद्व
तिप्रख्यापनीयंयदुतप्रब्रूवेविष्णुर्निष्टोस्मीतिप्रतिपन्नरश्मिःरिपयोत्ररश्म
यउच्यंतेतैराविष्टोपगतिः॥भावपौअस्मदपवादएतत्॥वर्पइतिरूपनामसंपणी
तीतिसतोयदन्यरूपःसमिथेसंग्रामेभवतिसंयंतेरश्मिस्तस्योत्तराभूयसोनिव ४५
चनाय॥८॥प्रतत्तेअद्यशिपिविष्ट०ऋक्॥तत्तेद्यशिपिविष्टनामयंःप्रशंसा

म्ययोहमस्मीश्वरस्तोमानामर्यस्वमसीतिवातंत्वास्तोमितवस्मतव्यंस्तवस
इतिमहतोनामधेयमुदितोपवतिनिवस्तमस्यरजसंःपरावेपवाक्रांतेआद्य
पिरागतहरिणः॥आद्यपेसंसंचावहै॥आगतहरीससेवावहैपथुज्त्रयाःपथुज
वः॥पथुज्त्रयाआमिनादायुदस्योः॥प्रामापयदायुदस्योः॥९॥अग्निनरोदीधि०ऋक्॥
दीधितयोगुरुतयोपवंतिधीयंतेकर्मनरणीप्रयज्यवेअग्निःसमरणाडायतइतीवो
हस्तच्युतीहस्तप्रच्युत्याजनयंतप्रशस्तंदूरेदर्शनंगृहपतिमतनवंत॥१०॥एकयाप्र
तिधा०ऋक्॥एकेनप्रतिधानेनापिवत्सोकंसहेयर्थइंद्रःसोमस्यकाणुकाकं
तकानीतिवोक्तंतकानीतिवेंद्रःसोमस्यकांतइतिवाकणेघातयतिवा
कणेहतःकातिहतस्तत्रैनंघाष्टिकावेदयंतेत्रिंशदुक्थपात्राणिमाध्यंदिनेसवनेएक

नि॰पू॰ ४६॥ देवतानिताभ्येतस्मिन्कालएकेनप्रतिधानेनपिबंतिताभ्यश्चस्वरांस्युच्यंतेत्रिंशदपरपक्षस्
स्याहोरात्रास्त्रिंशत्पूर्वपक्षस्येतिनैरुक्तास्तद्यएताश्चोद्गमस्यैआगामिन्यश्चापो
भवंतिरुभयस्ताअपरपक्षेपिबंतितथापिनिगमोभवतियमक्षितमक्षितयःपिब
तीतितंपूर्वपक्षआप्याययंतितथापिनिगमोभवतियथादेवाअंशुमाप्याययंतीय
धिगुर्मंत्रोभवतिगव्यधिकृत्यवादपिवाप्रशासनमेवाभिप्रेतंस्यात्षष्ठ्यवलादधि
गोरामीर्ध्वंसुरभिरामीर्ध्वंरोमीर्ध्वंसर्पिर्गवियन्निरप्यधिगुरुच्यते॥तुपयंश्चो
तंयधिगोरात्रीवोध्यतगमनकर्मवन्निरोप्यधिगुरुच्यते॥अधिगवआहमिद्रा
येस्यपिनिगमोभवत्योंगूषस्तोमआघोषः॥एनांगूषेणोतयमिंद्रवंतः॥अनेन
स्तोमेनवयमिंद्रवंतः॥११॥आपातमन्युस्तृपऋक्॥आपातितमन्युस्तृप्रप्रहारी

क्षिप्रप्रहारीस्तृप्रप्रहारीसोमोवेंद्रोवाधुनिर्धूनोतेःक्षिप्रमीतिकर्मनामरामयतेर्धी
रा क्रोतेर्वज्रऋषीसोमोयुस्सोमस्यपूयमानस्यातिरिच्यतेतद्ओषमपार्जि
तंभवतितेनजऋषीसोमोथाप्येद्रानिगमोभवत्यजीवीवऽजीतिहर्योरस्यसपा
गोधानाश्चेतिधानाश्चाद्रोहिताभवंतिफलेहिताभवंतीतिवाबभ्रवोतेहरीधाना
उपऋजीषंजिघ्रतामिसोपिनिगमोभवत्यादिनाथासेनोपाहितेनोपेधामा
दत्तेबभ्रुस्तिरतिकर्मीसोमःसर्वेपयतसानिधुनातिनावोगिंद्रप्रतिमानानिदभ्नु
वंतियेरेनंजातिभिमतेनेनंतानिदभ्नुवंत्यवोगवेनमप्राप्यविनश्यंतीतीद्रधाने
स्येकनेघंटुकंसोमकर्मोभयप्रधानेस्यपरंभराशुअश्नुतइतिवाभ्माश्नुतइति
नो॥अनेभ्मराऽधृष्टाः॥अवाऽधृष्टंभराधारितो॥१२॥उर्वश्यप्सराउर्वश्यु

श्नुतऽरूभ्यामश्नुतऽरूर्वा वरो स्याअप्सरा अप्सारिण्यपिवा पत्नरतिरूपनामा
प्सातेरप्सानीयंभवत्यादरौनीयंव्यापनीयंवास्यैषदरौनायेतिशाकपूणिर्यदप्स
रस्यभक्षस्यप्सानामतिख्यापिनस्तद्रापभवतिरूपवतीतदनयात्तमितिवातद
स्यैदत्तमितिवातस्यादरौनामित्रावरूपायोरेतश्चस्कंदतदशिवादिन्येषगर्भं
वतीं॥१३॥उलासिमैत्रावरूणो०ऋक्॥अप्यासिमैत्रावरूणोवसिष्ठोवरूथा
त्रस्तन्मनसोधिजातोऽप्सुस्कंनंग्रहणादेव्येनऽप्सःसभरत्पानीयोभवति
सर्वदेवाःपुष्करेत्याधारयंतपुष्करमंतरिक्षंपोषयतिभूतान्युदकंपुष्करंपूजाक
रंपूजायितव्यंनैदमपीतरसुष्करमेतस्मादेवपुष्करंवपुष्करंवापुष्पंपुष्पतेर्व

युनंवोतेःकांतिर्वाप्रज्ञानां॥१४॥सदस्तोवयुनंत०कार॥सतोप्रज्ञानंतन्वंस
तंसूर्येणप्रतानवच्चकारवाजपस्त्यंवाजपतनौ॥सनेमवाजपस्त्यमित्यपिनिगमो
भवतिवाजगंध्यंगध्यत्यन्तरपदे॥अन्यामवाजगंध्यमित्यपिनिगमोभवतिगध्यं
गर्हतेः॥ऋजावाजंनगंध्यंयुयूषन्नित्यपिनिगमोभवतिगध्यतिमिश्रीभा
वकर्मा॥आगंधितापरिगंधितेत्यपिनिगमोभवतिकोरयाणःकृतयानः॥पा
कस्थामाकोरयाणइत्यपिनिगमोभवतितोरयाणस्तूपयामः॥सतोरयाण
उपयाहयन्नामरड्डिरंडसरिवभिःसजोषारित्यपिनिगमोभवत्यऽरयाणोऽरो
तयानः॥अनुष्यायकपुष्कऽरयाणोत्यपिनिगमोभवतिहरयाणाहरमाण
यानः॥रजतंहरयाणइत्यपिनिगमोभवतियआरितःकर्मणिकर्मणिस्थिरः॥

नि॰पू॰ प्रस्तुतस्तोमान्ब्रंधीब्रंदतेर्मदुमायकर्मणः॥१५॥नियद्वणक्षिश्वस॰बहुना॥नि
॥२८ द्वणक्षियच्छुसनस्यमूर्धनिद्रोव्यकारिणःशुक्रस्यादित्यस्यचन्द्रोवायितूरोरूप
माणोवनानीतिवावृधेनेतिवा॥अत्रदंतबीलितस्यपिनिगमोभवतिदीव्यतिश्रीड्य
तिश्रंसंस्तंभकर्मणोपूर्वेणसंप्रयुज्येतेनिष्पीस्त्रीकामोभवतिविनिर्गतपसाःप
सःसृपतेस्पन्दतिकर्मणः॥मानोमघेवनिष्पीपरादाःसयथाधुनातिविनाश
यतिमानस्तेतथापरादास्तृणोरमुदकंभवतितूर्णमश्नुते॥तूर्णाशंनर्गिरेर
धीस्यपिनिगमोभवतिक्षुंपमहिछत्रकंभवतीयक्ष्यते॥१६॥केदामर्त्तमरा॰
त्रक्॥कदामर्तमनाराधयंतंपादेनक्षंपमिवावस्फुरिष्यतिकदानःश्रोष्यतिच
गिरंद्रोअंगंगेतिक्षिप्रनामांचितमेवांकितंभवतिनिचुंपुणाःसोमोनिचंत ४८

प्पोनिचमनेनप्रीणातीति॥१७॥पत्नीवंतःसुताइम॰ऋक्॥पत्नीवंतःसुताइमेंद्रिंसोमाः
कामयमानायंतिवीतयेपानायापांगंतानिचुंपुणाःसमुद्रोपिनिचुंपुणाउच्यतेनिचम
नेनपूर्यतेवभ्रथोपिनिचुंपुणाउच्यतेनीचैरस्मिन्क्षणोतिनीचैर्दधतीतिवा॥अवभ्रथ
निचुंपुणेत्यपिनिगमोभवतिनिचुंपुणानिचुंकुणेतिचपदिगंतुंभवतियस्यते॥१८॥
सुरुरेसत्सुहिरण्यस्रक्ष्येः॰ऋक्॥सुरुणंवतिसुहिरण्यःस्रक्ष्योमहच्चास्मेवयइं
द्रोदधातियस्त्वायंतमन्नेनप्रातरागामिन्नतिथे॥मुक्षीजयेवुपादिमुक्षिनाति॥
कुमारोमुक्षीजामोचनाच्चसयनाच्चततनाच्चपादुःपद्यते॥आविःस्वःकृणुतेरू
हतेबुसंसपादुरस्यतिर्णिजोनमुच्यते॥आविःकृतेपासमादिसोगूहतेबुसंबु
सेमिस्रदकनामब्रवीतेःशब्दकर्मणोत्रसतेर्वायद्वर्षन्पातयस्रदकंरश्मिभिस्त

नि॰पू॰ ॥४९॥

स्यादत्तै॥१९॥ वकश्चंद्रमाभवतिविरतज्योतिकोवाविरूतज्योतिकोवाविक्रांतज्यो
तिकोवा॥२०॥ अरुणोमासकृच्चर्॰ ऋक्॥ अरुणआरोचनीमासकृन्मासानांची
र्धमासानांचकर्त्तृभवतिचंद्रमावकः पथायंतंदूरंनक्षत्रगणमभिजिहीतेनिचाय्य
येनयेनसोश्नुमाणोभवतिचंद्रमास्तश्नुवन्निवपक्षरोगीजानीतंमेरय्यधावाय
थिव्यावित्यादित्योपिवकउच्यतेयदावदेत्॥ अजोहवीदधिनावर्तिकावामास्नोय
स्रीममुंचतंवृकस्य॥ आदूयदुषाअश्विनावादित्येनाभिरयस्तोतामश्विनोप्रमुमुच
तुरिसाख्यानश्वापिवकउच्यतेवकृतनात्॥ वकश्चिदस्यवारुणउरुमाथिः॥ उरणाऊ
र्णावानभवत्यूर्णापुनर्टणोतेरूर्णोतेर्वाविदवाग्निन्यापिवक्वयुच्यते॥ रातंमेषा
न्युर्वयेचक्षदोनमुत्राश्वंतंपितांधंचकारेत्यपिनिगमोभवतिजोषवाकभि

× उरणमथिः

४९

त्यविज्ञातनामधेयैर्जोषयितव्यंभवति॥२१॥ यईंद्राग्नी सुतेषुवां॰ ऋक्॥ यईंद्राग्नी
सुतेषुवांसोमेषुस्तोतितस्याश्नीथोथयोयंजोषवांवदतिविजेंजपः प्राजितहोषिणो
नदेयौतस्याश्नीथः कृतिःछंततेर्यशोवानंवा॥ महीवकृत्तेः शरुधातईंद्र॥ सुमहत्त
ईंद्रशरणमंतरिक्षेकृत्तिरिवेतीयमपीतराकृत्तिरेतस्मादेवसूत्रमप्युपमार्थेवा॥
कृत्तिंवसानआचरपिनाकंबिभ्रदागहीत्यपिनिगमोभवतिघ्रीकितवोभव
तिस्वंहतिस्वंपुनराश्रितंभवति॥ कृतंनश्चघ्रीविचिनोतिदेवनेकृतमिवश्च
घ्रीविचिनोतिदेवनेकितवःकितवास्तीतिराव्यानुकृतिःकृतवान्वाशीनामकः
समामितिपरिग्रहार्थंसर्वनामानुदात्तं॥२२॥ मानःसमस्यदुध्यः॰ ऋक्॥
मानःसर्वस्यदुर्धियःपापधियःसर्वतोहेषसोहतिकृमिरिवनावेमावधीदूर्मि

रूपोवै नौः प्रणोनव्यानभवति नमतेर्वा तत्कथमनुद्यत्प्रकृतिनामस्याद्दृश्ययंतुष्ण
वेफतीसमस्मिन्नारिरोहिनावसोइतिसप्तम्यांरिरीतिदीनकर्मा॥उरुष्याणो
अधायतःसमस्यादितिपंचम्यामुरुष्यतीरक्षकर्मणापिप्रथमावद्भुवचनेनभवता
मन्युकेसमे॥२३॥हविषाजारोअपां॰ऋक्॥हविषापाजरायितापिपातिपपुरितिप्र
पातिगमोवाप्रीपातिनिगमोवापिताकतस्यकर्मणाश्रायितादित्यःशंबइतिवज्रना
मरामयतेनीरातयतेर्वा॥उशोयःशंबःपुरुहूतनेत्यपिनिगमोभवतिकेपयःक
पूयाभवंतिकपूयमितिपुनातिकर्मकुत्सितंदुष्पूयंभवति॥२४॥पथकृप्रायम्प्रथ
मोदेवहूत॰ऋक्॥पथकृप्रायम्पथकृप्रथतेःप्रथेमादेवहूतयोयेदेवानाहूयंता
कुर्वंतश्चषणीयानियशांसिदुरनुकरण्यन्येयेराकुर्वन्यज्ञियान्नावमारोहुमध्ये

नारंकुर्वन्यज्ञियान्नावमारोहुमोर्मैधतेन्यविशंतेहैयतेन्यविशंतो
स्मिंनेवलोकऋतिवैमइतिबाहुनामसमीरितरोभवति॥एतावित्थास्यनातूनुमा
कूपेस्वयंसूनोसहसोयानिरधिषे॥एतानिसर्वाणिस्थानानितूर्णमुपाकुरुषेस्व
यंबलस्यपुत्रेयानिधत्स्वांसत्रमहसस्त्राणंधनुर्वाकवचंवाकवचंकुर्वाचेतंभवति
काचितंभवतिकार्यचितंभवतीतिवा॥२५॥प्रीणीताश्वान्हितंजयाश्व॰ऋक्॥प्रीणी
ताश्वान्सुहितंजयथंजयनंवोहितमस्तुस्वस्तिवाहनंरथंकुरुध्वंद्रोणाहावंद्रोणं
दुमयंभवत्याहावआह्वानादावहआवहनादवतीवातितोमहान्भवत्यभ्रचक्र
मेहाभ्रचक्रमसनचक्रमितिवांसत्रकोशंसत्रापिवःकोशस्थानीयानिसं
तुकोशाःकुशलातेर्विकुशितोभवत्ययमपीतरःकोशएतस्मादेवसंचयआचितमात्रो

महान्भयतिसिंचतन्पाणंनरपापांकूपकर्मणासंग्राममुपामिमीतेकाकुदंतालिवत्यांच
क्षतेजिह्वाकोकुवासास्मिन्धीयतेजिह्वाकोकुवाकोक्रियमाणावर्णान्नुदतीतिवाकी
क्रियतेवास्याच्छेद्यकर्मणोजिह्वाजोकुवातालुतन्नतेस्तीर्थातमभंगेलततेवास्यादिप
रीतांद्यथातलंलतेयविपर्ययः॥२६॥सुदेवोअसिवरुण॰ऋक्॥सुदेवस्त्वंकल्यो
पादेवःकमनीयदेवोवाभवसिवरुणयस्यतेसप्तसिंधवःसिंधुस्त्रवणाद्यस्यतेस
स्रुत्यातांसितानितेकाकुदमनुक्षरंतिसूर्मिकल्याणोर्मिभिःस्त्रोतःसुषिरमनुयथाबीरि
टंतैटीकिरंतरिक्षमेवमाहपूर्वेवयतेऽन्तरामितेवयांसीरंस्यस्मिन्भोसिवातदेतस्या
मन्युदाहरंत्यपिनिगमोभवति॥२७॥प्रवाजेसुप्रजावृहि॰ऋक्॥प्रवाजयतेसुप्राय
णांबर्हिरेषामेयातेसर्वस्यपातारोवापालयितारोवाबीरिटमंतरिक्षंभियोवाभीवा

तंतिरपिवोपमार्थेस्यात्सर्वपतीरवराजानोबीरिटेरणेमनुष्याणांराज्ञावित्वासेपूर्वस्या
मापिडुतेरवायुश्चनियुत्सम्पूक्षाचश्चस्यवनायातियुत्वानियुतोस्याश्वानियुतोनि
यमनोह्यानियोजनाह्यक्षणेरासुमितिःराकपूर्णाःपरीसीमितिव्याख्यातोऽनमे
नामस्याअस्येयेतेनमारव्यातेरपिरंकुरोभवतिसरपादंकुरोंचतेराकुचितो
भवतीतिवानिदीयइरण्यःपक्वमेयादिस्यापिनिगमोभवत्यंतिकतममंकुरादा
यास्यक्वमोषधमागच्छत्यिंयागच्छतिति॥२८॥सचिमसुश्चंतीनयस्यवराहोगा
यंतित्वापविंपुरुषाकिमित्सतत्तेग्निनरएकयापातमन्युरर्वयप्सराउतासिस
रन्नियक्षदामर्तपत्नीवंतःसुगुरसद्वकश्चंद्रमाअरुणोभायद्ग्नीमानःसमस्य
हविषाजारःपथकृत्रायस्त्रीणीतसुदेवःप्रवाजेष्टार्विरातिः॥पंचमोध्यायः॥श्री॥

ॐ॥ त्वमग्ने द्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमाशुशुक्षणिराशुशुक्षणिरित्याशुशुक्षणिरित्याशुशुक्षणिरित्या

पोषवंतीविस्त्रवपात्॥ नयाइवरूऊः सप्तविस्त्रुहइत्यपिनिगमोषवंतिवीरुधओषध
योषवंतिविरोहपात्॥ वीरुधः पारयिष्ण्वइत्यपिनिगमोषवंतिनक्षद्दाषमश्नुवा
नदाषमध्यन्नानेनदम्भोतीति॥ नक्षद्दाषंततुरिंपर्वतेछामियापिनिगमोषवंस्यस्कुधो
युरस्कुधायुःस्कुधितिरस्वनामनिकर्त्तंभवति॥ योअस्कुधायुरजरस्ववानित्यपिनिग
मोषवतिनिश्चंभानिश्चथ्यहारिणः॥३॥आजासःपूषणंरथेऽऋक्॥आवहंत्वजाःपूष
णंरथेनिश्चथ्याहारिणास्तेजनश्रियंजातश्रियंवदुक्थोमहदुक्थोवक्तव्यमस्माउ
क्थमितिहवदुक्थानाम॥ वदुक्थंहवामहइत्यपिनिगमोषवत्यदूदरःसोमोमदूद
रोमदुरुदरोधृतिवा॥ ऋदूदरेणसख्यासचेयेत्यपिनिगमोषवत्येदूपेइत्यपरिशे
द्याख्यास्यामःपुत्रकामःपुरुकामः॥ पुत्रकामोहिमर्त्यइत्यपिनिगमोषवत्यसिन्व ॥५३॥

तीअसंस्वादंत्यौ॥ असिन्वतीवप्सतीभूर्यत्तइत्यपिनिगमोभवतिकृपनाःकृपनाः
क्रिमयोभवंति॥ मोषथावृक्षंकपनेवरुधइत्यपिनिगमोषवतिभाऋजीकःप्र
सिद्धभाः॥ धूमकेतुःसमिधाभाऋजीकइत्यपिनिगमोषवतिऋजानाद्योषवंतिऋ
जातिकुलानि॥ सरजानाःपिपिषंदृशानेत्यपिनिगमोषवतिजूर्णिर्जवतेर्वाइवते
र्वीदूनोतेर्वा॥ क्षिप्तजूर्णिर्नवक्षतीत्यपिनिगमोषवतिपरिध्वंसमोमनोवांवयो
गाते॥ पर्यगाद्यंध्वंसमहरबनायात्त॥ ४॥ उपलप्रक्षिण्युपलेषुप्रक्षिपा
स्युपलप्रक्षेपिणीवैदऋजीन्यप्रक्षदुपिक्षेकेनजीवतीतितेषामेकःप्रत्यवाच
राकटःराकिनीगावोजालमस्यंदनंवनमुदधिःपर्वतोराजादुपिक्षेनवद
त्तयइतिसानिगदव्याख्याता॥ ५॥ कारुरहंततोभिषऋक्॥ कारुरहमास्मि

नि॰पू॰ ५४॥ कर्तीस्तोमानांतेताभिषिक्तइतिसंतानानामपितुर्वापुत्रस्यवोप्तरप्राक्षिणीसनुकारिकानेतानमतेमातावादुहितावानानाधियोनानाकर्मीणोवस्यवोवसुकामाअन्यारिष्टतास्मेरणावइवलोकमिंद्रायेदोपरिस्रवेस्यध्येषणा॥आसीनऊर्ध्वमुपासिक्षियाकपस्थेप्रकलविदूणिभवतिकलाश्रवेदप्रकलाश्र॥दुर्मित्रासःप्रकलधिन्मिनाद्स्यापिनिगमोभवत्यभ्यर्थयज्वाभ्यर्थयन्यजति॥सिषक्तिपूषाअभ्यर्थयज्वेस्यापिनिगमोभवतीक्षइक्षिषे॥ईक्षोहिवस्वउभयस्यराजन्नित्यपिनिगमोभवतिक्षोपास्यक्षयायास्य॥महःक्षोपास्याश्विनाकण्वायेस्यपिनिगमोभवति॥६॥अस्मेतेबंधुः॥वयमिसर्थः॥अस्मेयातंनासत्यासुजोषाः॥अस्मानिसर्थः॥अस्मेसमानैर्वृषभपौंस्यैः॥अस्माभिरित्यर्थः॥अस्मेप्रयधि ५४

मघबंरजीषिन्॥अस्मभ्यमित्यर्थः॥अस्मेआराच्चिद्वृधःसनुतर्युयोतु॥अस्मदित्यर्थः॥ऊर्वइवपप्रथेकामोअस्मे॥अस्माकमित्यर्थः॥अस्मेधत्तवसवोवसूनि॥अस्मास्वित्यर्थः॥पथोतरिक्षंपवाव्यारव्यातं॥रयेनोनदीयन्नवेतिपाथइत्यपिनिगमोभवस्कदकमपिपाथउच्यतेपानात्॥आचष्टआसांपाथोनदीनामित्यपिनिगमोभवत्यन्नमपिपाथउच्यतेपानादेव॥देवानांपाथउपक्षियंतिहानिसपिनिगमोभवतिसवीमनिप्रसवे॥देवस्यवयंसवितुःसवीमनीसपिनिगमोभवतिसप्रथाःसर्वतःपृथुः॥वभ्रुनेसप्रथाअसीत्यपिनिगमोभवतिविदथानिवेदनानि॥विदथानिप्रचोदयंनित्यपिनिगमोभवति॥७॥श्रायंतइवसूर्यं॰ऋक्॥समाश्रिताःसूर्यमुपतिष्ठंतेपवोपमार्थेस्यासूर्यमिवेद्रुप

तिष्ठंतरतिसवपिणोदस्यधनानिविभक्ष्यमाणाः सयथाधनानिविभजतिजातेभज
निष्यमाणोवतंवयंभागमनुध्यायीओजसाबलेनौजओजतेवीक्रांतेवीरीराश्र
यणाद्वाश्रपणाद्वाथेयासितरारीरारागस्तेः॥ ईंद्रायगावआशिरमियपिमिग
मोभवतिसामेसख्यारीदेवेषितिच॥ यद्वातेमनोअनुभोगमानव्कादिदुसिछओ
षधीरजीगः॥ यदातेमनोभोगमानव्वापदथ्रासीत्तेनओषधीरगोरीडिगतिं
गिरतिकर्मावाग्रणातिकर्मावाग्रहातिकर्मावा॥ मूराअमूरनवुयंचिकेवोमहि
लमग्नेलमंगविंसे॥ मूदावयंसोमूदस्लमसिनवयंविद्मोमहलमग्तेलंतुवे,
थराराणानःरांसमानः॥ योवांयज्ञैःराराणोहदाराती॥ यपिनिगमोभवति ५५
देवोदेवाच्याकृपा॥ देवोदेवान्म्रयक्तयाकृपाकृपूरूपतेवीकल्पतेवा॥ ८॥अश्व

बंहिष्ठंदावनरा॰ ऋक्॥ अश्वोषंहिनकुदात्तरोवांविजामातुरसुसमासाज्जामातुर्वि
जामातुतिराश्चद्वाक्षिणाजाः क्रीतापतिमाचक्षतेसुसमासइवनरोभिप्रेतोजामाताजा
अपत्यतेनिमातेवाघाल्यालादापिचस्यालास्यालआसून्नः संयोरेनेतिनेदानाः
स्यालाजानावपतीतिवालाजालजतेः स्यशुर्पस्यतेः शूर्पमशनपवनेश्पणातेर्वाथ
सोमस्यप्रदानेमयुवाभ्यामिंद्राग्नीस्तोमंजनयामिनव्यं॥ नवतरसोमासइंकपरि
स्राद्याव्यास्यामेः॥ ९॥सोमानंस्वरणं॰ ऋक्॥ सोमानंसोतारंप्रकाशानंनेतंकु
रुब्रह्मणस्पतेकक्षीवंतामिवयंओशिजंः कक्षीवान्कक्ष्यावानोशिजउशिजः पुत्रउ
शिग्वक्षेः कांतिकर्मणोपिलयंमनुष्यकक्षएवाभिप्रेतस्यानंसोमानंसोतारंमा
प्रकाशानंनेतंकुरुब्रह्मणस्पते॥ १०॥ईंद्रासोमासमघ॰ ऋक्॥ ईंद्रासोमावघस्य

नि॰पू॰ ५६॥ रांसितारमघंहतेर्निर्ईसितोपसर्गआहंतीतितपुरस्तपतेश्चरर्मत्यो भवति चरतेर्वी
समुच्चरंत्यस्मादापोऽत्रसहिषेब्राह्मणहुङ्क्रव्यादेक्रव्यमदतेघोरवसःसघोरस्या
नार्यक्रव्यंविरुत्साजायतइतिनैरुक्ताहेषोधत्तसनायमननयवयद्न्यैनव्यायुर
हेषसइतिवाकिमीदिनेकिमिदानीमितिचरतेकिमिदंकिमिदामितिवापिशुनायचरते
पिशुनःपिंशतेर्विपिंशतीति॥१॥रूणुषपाजःप्र॰ऋक्॥कुरुषपाजःपाजःपालनस्य
सितिमिवपृथ्वीप्रसितिःप्रसयनोनेतुर्वाजातेवायाहिराजेवामात्यवानध्यमनायस्व
३८४ वान्वेराभरतागणेनगतभयनहस्तिनेतिवाध्यानुप्रसिष्याद्रूणानरत्पथीतिक्षिप्रनाम
तरतेर्वा चरतेर्वा सितासिर्ध्यरक्षसस्तापिछेत्तप्ततमैस्तप्ततमैःप्रपिष्टतमैरिति ॥५६॥
वा॥यस्तेगर्भंममीवादुर्णामायातिमारात्ये॥अमीवाध्यमनेनव्याख्यातोदुर्णामा

क्रिमिर्भवतिपापनामाक्रिमिःक्रव्येमेधतिक्रमतेर्वास्यात्सरणाकर्मणःक्रामतेर्वा॥अति
क्रामतोदुरितानितिविश्वा॥अतिक्रममाणादुर्गतिगमनानिसर्वाण्यघायदेनयाविद्वोपवीय
तेव्याधिर्वापियंवा॥अथेपरेहीसपिनिगमोभवत्यमतिरमामयीमतिरात्ममयी॥ऊर्ध्वाय
स्यासतिर्भाअदिघुतत्वीमनीस्यापिनिगमोभवतिऋक्षीतिक्षिप्रनामाभुअक्षीति॥२॥
तीअंधूरउशतोयथ्यग्नेश्रुष्टीसगंनासत्यापुरंधिं॥तानध्वरेयहउशतःकामयमाना
न्यजाग्नेऋक्षीभगंनासत्यौचाश्विनौसत्यावेधनासत्याविसौर्णबाभ्रःसत्यस्यप्रणेतारा
वियाग्रायणोनासिक्याप्रभवोबभूवतुरितिवापुरंधिर्बहुधीस्तुकःपुरंधिर्भगःपुरस्ता
न्नस्यान्वादेशायैकमिडइत्यपरंसबहुकर्मतमःपुरांचदारयितृतमोवरुणायैत्यपरं
तंप्रशस्यास्तौति॥इमामनुकवितमस्यमायामिसपिनिगमोभवतिकशादितिवर्णना

मरोचतेर्ज्यतिकर्मणः॥ समिद्दस्यन्नुशदद्विर्पाजइस्पिनिगमोभवति॥१३॥
अस्तिहिवः सजात्यरिशादखोदेवोसोअस्त्याप्यं॥अस्तिहिवः समानजातितारे
रायदारिपोदेवोअस्याप्यमाप्यमाप्नोतेः सुदत्रः कल्याणदानः॥ सुक्षासुदत्रो
विदथेतुरायइस्यापिनिगमोभवतिसुविदत्रः कल्याणविधः॥आग्नेयाहिसु
विदत्रेभिर्वाडित्यपिनिगमोभवत्यानुषागितिनामानुपूर्व्यस्यानुषक्तोभवति॥
स्तर्यतिबर्हिरनुषगित्यपिनिगमोभवतितुर्वणिस्तूर्वतेः॥सतुर्वणिर्महांअ
रेपुपौंस्यइत्यपिनिगमोभवतिगिर्वणादेवोभवतिगीर्भिरेनंवनयंति॥जुष्टं
गिर्वणासेहदित्यपिनिगमोभवति॥१४॥अस्तस्तेरुनिमानि॥अस्तुस्तुमी
रिताःसुस्तमीरितेवालस्तमीरिताभाध्यमकोदेवरपोयेरस्तेनपथीतपयतो

भूतानिचकुर्वंतितआयजंतेयतिक्रांतंप्रतिनचनं॥अस्मत्कृशातंदृक्षुहिः॥अ
मात्केतिवाभ्यकेतिवा॥याद्रिध्रियंधायिसमप्रस्ययाविदत्॥याद्रोधायितमप
स्ययाविदत्॥उक्त्रंपितेवजाद्यायियत्नैः॥उक्त्रंहवागेपितेजायियत्नैः॥१५॥
प्रवोधाजुजुषाणासोवाजाः॥प्रास्युवोजोषयमाणाअभद्रुतसर्वंगमने
नेतिवागंगरपोनेतिवाग्रसंपादिनइतिवापिवाग्राभियेतदनर्थकमुपबंधमाद
रीत॥अद्रीदिडप्रास्थोसोमे॥अद्रीडप्रास्थितानीमानिहवींषिचनोदधिषच
नरयन्तनोमपचतिनोमीभूतस्तंमेदत्तःप्रतिपचतागृभीष्वमिसापिनिगमोभ
वत्यपिवामेदसश्चपशोश्चसोवंहिवचनंस्याद्यत्रयेकवचनार्थैःप्रसिद्धंतद्भव
ति॥पुरोळाअनेपचतइतियथाशुकधआपोभवंतिशुचंसंकंपंति॥ऋतस्य

नि॰पू॰ ५८॥ हिश्रुरुधः संतिपृवऽरित्यपिनिगमोपभवत्यभिनोमितभात्रोमहान्पनेत्यप्यमितोवा॥अ
भिनः सहोभिरित्यपिनिगमोपभवतिजऽइतीरापोपभवतिशब्दकारिण्यः॥मरुतोजऽइती
रित्येत्यपिनिगमोपभवत्यप्रतिष्कुतोप्रतिष्कुतोप्रतिस्खलितोवा॥अस्मप्यमप्रतिष्कुत
इत्यपिनिगमोपभवतिशात्रादोनःशाशाद्यमानः॥प्रस्थामतिमातिरक्षाशादानइत्यपिनि
गमोपभवति॥१६॥स्रप्रःसर्पणाद्दिदमपीतरस्रप्रमेतस्मादेवसर्पितैलंवा॥स्रप्र
करस्नमूतयइत्यपिनिगमोपभवतिकरस्नोवाकृकर्मणांप्रस्नातारोसुश्रिप्रमेतेनव्या
ख्यातं॥वोजेसुश्रिप्रगोमतीत्यपिनिगमोपभवतिश्रिप्रेहनूनासिकेनाहनुहंतेर्नासिका
नसतेः॥निष्यस्वश्रिप्रेविरजस्वधेनेइत्यपिनिगमोपभवतिधेनादधोतेरंसुरमणात्॥ ५८॥
सचित्रेपाचिकितेरंसुभासेत्यपिनिगमोपभवतिद्विहाह्योःस्थानयोःपरिवृढोमध्य

मो

मेचस्थानउत्तमेच॥उतद्विहोअमिनःसहोभिरित्यपिनिगमोपभवत्यक्रआक्रमणात्॥
अक्रोनवभिःसमिथेमहीनामित्यपिनिगमोपभवत्यक्रापाउरुकुवीयाः॥उतईयसेप्र
दिवउराणइत्यपिनिगमोपभवतिस्तियाआपोपभवंतिस्थायनात्॥वृषासिंधूनांवृषभ
स्तियानामित्यपिनिगमोपभवतिस्तपास्तियापाःस्तनेउपस्थेतान्पातयतीतिवा॥
सनस्तपाउतभवातनूपाइत्यपिनिगमोपभवतिजबारुजवमानरोहिजरमाणरो
हिंगरमाणारोहीतिवा॥अग्नेरुपआरुपितंजबार्नित्यपिनिगमोपभवतिजरुथंगरु
थंगपातः॥जरुथंहन्यक्षिरायेपुरंधिमित्यपिनिगमोपभवतिकुलिशइतिवज्रनामै
कूलशातनोपभवति॥स्कंधासीवकुंथिव्याः॥स्कंधोवृक्षस्यसमास्कंनोपभवत्यप
मपीतरस्कंधएतस्मादेवास्कंनंकार्येहिंसायतऽउपपर्वनःपथिव्यास्तुजस्तुजतेर्दा

नृकर्मणः॥१७॥ तुंजेतुंजेयउ० ऋक्॥ दानेदानेयउत्तरेसोमाइंद्रस्यवज्रियो नास्य
तोविदामिसमाप्तिंस्तुतेबर्हिषापरिबर्हिषा॥ बर्हिष्ट्वाअसुरोबर्हिषाकृतइयापिनिग
मोभवति॥१८॥ योअस्मेधंसउतवा० ऋक्॥ धंस इत्यहनोनामधेयस्यतस्मिन्त्सामाऋ
धउद्धानंरभवस्कृपोन्नूमितिवास्नेहानुप्रदानसामान्याद्रात्रिरप्यूधउच्यतेसयो
स्माअहन्यपिवारात्रौसोमंसुनोतिभवत्यहर्योतनवामपोहेयपोहतिरात्रिक्षितानि
षुध्यमंतानादृपेतमलंकरिक्षुमयज्वानंतनूशुभ्रंतनूशोभायितारंमघवायःकवास
रवोयस्यकपूयाःसख्यायः॥ न्यावि ध्यादिलीबि०मिंद्रः॥ निराविध्यादिलोबिलस्राय
स्यदृढानिव्यसिनद्धृणिपांशुरमिंद्रः॥१९॥ अस्माइदुप्रभरतूतु० ऋक्॥ अस्मेप्रहर
तूर्णेवरमाणोदित्रायवज्रमीशानःकियेधाःकियद्धतिवाऋमाणधाइतिवाजो

रिवपर्वणिविरदमेधस्येष्यंन्पर्णयस्यंचरण्यायभ्रमिर्भ्रीम्यतेः॥ भ्रमिरसृष्टि
र्न्मर्यानामियापिनिगमोभवतिविष्यतोविप्राः॥ पारन्तोअस्यविष्यितस्यपर्व
निस्यापिनिगमोभवति॥२०॥ तन्नःस्तुरीपमद्भुतं० ऋक्॥ तन्तस्तूर्णिमहत्संरत
मात्मनोवृधनस्यपोषायविष्यविस्यमुरस्मान्कामयमानोरास्पिनोरा
स्पिरपतेवरस्तेनो॥ रास्पिनस्यायोरियापिनिगमोभवत्यंजातिः प्रसाधनकर्मा
आवृंजसऊर्जोव्युष्टिष्वियापिनिगमोभवत्यृजुरित्यप्यृभवति॥ ऋजुनी
तीनोवरूथंइयापिनिगमोभवतिप्रतद्वसूप्राप्तवसू॥ हरीइवप्रतद्वसूअभिस्व
रेस्यापिनिगमोभवति॥२१॥ हिनोतानोअध्वरंदे० ऋक्॥ प्राहिणुतनोध्वरंदेवय
ज्योयेप्राहिणुतब्रह्मधनस्यसननायऋतस्ययोगेयज्ञस्ययोगेयाइंशकटइति

नि॰पू॰ ॥ ६०॥

वो॒ राक॑रं॒ राक॒दितं॑ भवति॒ रान॑के॒ स्तक॑ती॒ति वा॒ राद्धे॒ नस्तक॑ती॒ति वा॥ श्रु॒ष्टी॒व॒री॒ भू॒त॒ना॒ स्म॒ प्र॒ये॒मा॒पु॒॥ सु॒व॒य॒ते॒ प्र॒भ॒व॒ता॒ स्म॒ प्र॒ये॒मा॒पः॥ चो॒ष्कू॒य॒मा॒णा इ॒ड॒भ॒रि॒षा॒म॒॥ द॒दा॒दि॒ति॒र्व॒ ऊ॒वन॑नीर्या॥ ए॒धु॒ सु॒ नृ॒ हि॒षु॒भ॒य॒स्य॒ राजा॑ चो॒ष्कू॒य॒ते॒ वि॒श्रा॒ इ॒दो॒म॒नु॒ष्या॒न्॥ व्यु॒द॒स्य॒ ए॒ध॒मा॒ना॒न॒ह॒ दे॒ष्ये॒सु॒न्व॒तः॒ सु॒न्व॒ते॒ भ्या॒द॒ धा॒र्यो॒भ॒य॒स्य॒ राजा॑दि॒व्य॒स्य॒ चे॑ चो॒ष्कू॒य॒ मा॒ पा इति॑ चो॒ष्कू॒य॒ते॒श्चि॒क॒रीत॒वर्त्त॑ सु॒म॒त्स्व॒य॒मि॒त्ये॒ष॑॥ उ॒प॒प्रा॒गा॒त्सु॒म॒न्मे॒धा॒यि॒म॒न्म॥ उ॒प॒प्रेतु॑ मा॒ सो॒म॒पी॒थं॒ य॒न्मे॒ त॒नो॒ध्या॒यि॒ य॒ज्ञे॒ने॒त्या॒श्व॒मे॒धि॒को॑ म॒न्त्रो॑ दि॒वि॒ष्ठि॒षु॒दे॒व॒ए॒ष॒णे॒षु॥ स्थू॒रं॒ रा॒धः॒ शा॒ता॒श्व॒कु॒रु॒ग॒स्य॒ दि॒वि॒ष्ठि॒षु॥ स्थू॒रः॑ स॒मा॒श्नि॒त॒मो॒त्रो॒म॒हा॒न्भ॒व॒त्य॒णु॒ र॒नु॒स्थ॒वी॒या॒ंस॒मु॒प॒स॒र्गं॒ तु॒प्त॒ना॒म॒क॒र॒णो॒ य॒था॒स॒ प्रति॑कुरुंगो॒ राजा॑ बभूव॒ कुरुगम॥ ॥ ६०॥
मा॒ द्वो॒कु॒ल॒ग॒म॒नो॒ द्वा॒कु॒रः॒ क॒त॒ते॒ः क्रू॒र॒मि॒त्य॒प्य॒स्य॒ भ॒व॒ति॒ कु॒त्सं॒ कु॒त्सा॒ते॒र्वि॒कु॒र्ण॒ितं॑भ

व॒ति॒ दु॒तो॒ व्या॒ख्या॒तो॒ ज्ञि॒न्व॒तिः॒ प्रीति॒कर्म॑॥ भू॒मिं॑ पर्ज॒न्या॒ज्ञि॒न्व॒ंति॒ दि॒वं॒ ज्ञि॒न्व॒ंय॒ग्नय॒ इ॒त्यपि॒ नि॒ग॒मो॒भ॒व॒ति॒॥ २२॥ अ॒म॒त्रो॒मा॒त्रो॒म॒हा॒न्भ॒व॒त्य॒प्य॒मि॒तो॒वा॥ म॒हां॒ अ॒म॒त्रो॒ऽज॒नो॒वि॒र॒पु॒र॒ी॒ष्य॒पि॒नि॒ग॒मो॒भ॒व॒ति॒ स्तु॒ब॒ेव॒ड्य॒ुचि॑ष॒मः॑॥ स्तू॒य॒ते॒ऽव॒ड्य॒ुचा॒ स॒मो॒न॒रा॒ति॒म॒न॒र्शी॒ल॒दा॒न॒म॒श्री॒ल॒ंपा॒प॒क॒र्म॒भि॒र्भि॒म॒ह॒ि॒ष॒म॑॥ अ॒न॒र्शि॒रा॒तिं॒ व॒सु॒दा॒मु॒प॒स्तु॒हे॒ त्या॒पि॒नि॒ग॒मो॒भ॒व॒ति॒ न॒वि॒प्र॒त्ये॒त्यन्यस्मि॒न्॥ अ॒न॒र्वा॒णं॒ र॒घु॒ष्य॒मं॒ द्र॒जि॒ं॒ बृ॒ह॒स्पति॑वर्धया॒न॒य॒म॒र्कैः॥ अ॒न॒र्वा॒ण॒प्र॒त्य॒तम॒न्यस्मि॒न्र॒घु॒ष्य॒मं॒ द्र॒जि॒ं॒ मो॒द॒न॒जि॒ं॒ मि॒ति॒वा॒ बृ॒ह॒स्पति॑वर्धयन॒य॒म॒र्कैर्च॒नी॒ये॒ स्तो॒मै॒र॒सा॒मि॒सा॒मि॒ प्रति॑ वि॒ं॒ सा॒मि॒न्य॒ते॒ः॥ अ॒सा॒म्यो॒जो॒ वि॒प॒र्था॒ सु॒दा॒न॒वः॑॥ अ॒सु॒र॒सा॒सं॒ब॒लं॒ वि॒प॒र्थ॒क॒ल्या॒ण॒दा॒नाः॑॥ २३॥ मा॒ सो॒म॒स्य॒ ग॒ल्द॒र्या॒॰ ऋ॒क्॥ मा॒ च॒ कु॒र्धं॒ चा॒ सो॒म॒स्य॒ गा॒ऽनेने॑ स॒दा॒या॒ च॒न॒ हं॒गी॒रा॒गी॒ या॒न्क॒स्या॑ भू॒र्णि॒मि॒व

मृगंनसवनेषुचुकुर्धंकईशानंनयाचिष्यतइतिगल्दाधमनयोभवंतिगलनमासुधीयते।
आखोविष्णोर्नदंवआगल्दाधमनीनां।।नानाविभक्तीयतेभवतआगलनाधमनी
नामित्यत्रार्थः।।२४।।नपापासोमनामहेनारायास्योनजल्हवः।।नपापामन्यामहे
नाधनाभज्यलनेनहीनाअस्यस्मासु अलचर्यमध्ययनंतपोदानकर्मेत्यविरवो
चद्बकुरोभास्करोभयंकरोभास्मानोद्रवतीतिवा।।२५।।यवंद्वकेणाश्विनावपते०
ऋक्।।यवामिवद्वकेणाश्विनोनिवपंतीवकोलांगलंभवतीविकर्तनाल्लांगलंलगते
लांगूलवहालांगूलंलगतेलंबतेवीनंदुहंतोमनुष्यायदृतीयावभिधमंतो
दस्युवेकुरेणाड्योतिषावोदकेनार्यईश्वरःपुत्रोवेकनाटःखलुकुसीदिनोभवति
द्विगुणाकारियोवाद्विगुणादायिनोवाद्विगुणंकामयंतइतिवा।।इंद्रोविश्वान्वेकुनाटो

MEMORIAL

अहर्दृशेकुतश्चर्वापणींरुशत्।।इंद्रोयःसर्वान्वेकनाटानहर्दृशःसूर्यदृशोयइभान्य
हानिपश्यंतिनपराणीतिनाभिभवतिकर्मणापणींश्चवाणिजः।।२६।।जीवान्नोअभि०
ऋक्।।जीवतानोभिधावतादित्याःपुराहनाकनुस्थकानश्रुतइतिमत्स्यानाजा
लमोपन्नानामेतद्दर्शवेदयंतेमत्स्यामधोऽदकेस्यदंतेमाद्यंतेन्योन्यंभक्षणायेतिवा
जालंजलचरंभवतिजलेभवंवाजलेशयंवाङुरोहस्वानंडूरणाभिस्यप्यस्यभवति।।
कृष्वन्नंडूरणादुर्विन्यपिनिगमोभवति।।सप्तमर्यादाःकवयस्ततक्षुस्तासामेका
मिदस्यंडूरोगात्।।सप्तैवमर्यादाःकवयश्चक्रुस्तासामेकामप्यभिगच्छन्नंहस्वा
भवतिस्तेयमतल्पारोहणंब्रह्महत्यांभ्रूणहत्यांसुरापानंदुष्कृतस्यकर्मणःपु
नःपुनःसेवनंपातकेन्तोद्यमितिबतरतिनिपातःखेदानुकंपयोः।।२७।।बतोबतासि

नि॰पू॰ ६२॥

यमनैवते॰ ऋक्॥ बतोबलादतीतोभवतिदुर्बलोवतासियमनैवतेमनोहृदयंचविजा
नीमोन्याकिमेयांपरिधंक्ष्यतेकस्येवयुक्तेलिबुजेवक्षेलिबुजावातीपेवातीतीयते
विभजंतीतिव्रततिर्वरणाचमयनाचव्रतेनाचवाताप्यमुदकंभवतियातएतदाप्याय
यति॥ पुनानोवाताप्यंविश्वश्चंद्रमित्यपिनिगमोभवति॥ वनेनवायोन्यधायिचाक
न्॥ वनेरवबायोवैः पुत्रश्चायंनितिवाकामयमानइतिवावेतिचयइतिचचकारऋा
कोन्यउदात्तेवमारव्यातमभविष्यदसुसमाप्तश्चाथोरथर्यतीतिसिद्धस्तत्रे
षूरथंकामयतइतिवा॥ एषदेवोरथर्यतीत्यपिनिगमोभवति॥ २८॥ धेनुंनइषंपे
न्वतमसन्क्रां॥ असंक्रमणी॥ आधवआधवनात्॥ मतीनांचसाधनंविप्राणांचा
धवमित्यपिनिगमोभवतीत्यनवब्रवानवक्षिप्तवचनः॥ विजेषकृदिंद्रइवानवब्रवद् ॥६२॥

त्यपिनिगमोभवति॥ २९॥ अरायिकाद्योवि॰ ऋक्॥ अदायिनिकापोविकटेकाणेवि
क्रांतदर्शनइत्योपमन्यवः कपालेवास्यादणूभावकमयाः कपातिः शब्दाणूभावेभा
व्यतेनुकपातीतिमात्रापुभावाकापोदर्शनोणूभावाकापोविकटोविक्रांतगति
रित्योपमन्यवः कुटतेवास्याहिपरीतस्यविकुटितोभवतिगिरिंगछसदानुवे
शब्दकारिके॥ गिरिंबिठस्यसलभिः॥ गिरिंबिठोमेघः सीयतेबिठेबिठमंतरिक्षं
बिठंवीरिटेनव्याख्यातंतस्यसलैरुदकैरितिस्यात्तेष्टाचातयाभोपिवागिरिं
बिठोभारहोजः कालकणोपितोलक्षणानिनाशयाचकारतस्यसलैः कर्मभिरि
तिस्यात्तेष्टाचातयामश्चातयतिनाशनेपराशरः पराशीर्णमस्यवसिष्ठस्यरुष
विरस्यजत्रे॥ पराशरः शातयातुर्वसिष्ठइत्यपिनिगमोभवतीदोपिपराशरउ

च्यतेऽयराज्ञा तायिताया हूनौ॥ इंद्रोयातूनामभवत्सराराइत्यपिनिगमोभवतिन्त्रिविर्दती
विकृतनदंती॥यत्रावादिघुद्दतीत्रिविर्दतीत्यपिनिगमोभवतिकरूलतीरुत्तदंती॥अपि
वादेवंकश्चिल्लक्षणंदृष्ट्वेमंवक्ष्यते॥३०॥वामंयामंतआदु॰ऋक्॥वामंवननीयंभव
त्यादुरिरादरणात्तत्कःकनूलतीभगःपुरस्तात्तस्यान्वादेशइत्येकंपूर्वस्यपरंनोदंत
कोदंतकःपूर्वेतिचब्राह्मणे॥दनोविरोद्रमुग्रवाचः॥दानमनसानोमनुष्यानिंद्र
मुदुवाचःकुरु॥अवीरामिवमामुष्यन्यते॥अवलामिवमामयंवालोमिमन्यतेसं
रिरूरिषुरिदंयुरिदंकामयमानोथापितहूर्थेनाष्यतेवसूयुरिंद्रावसुमानिंयत्रा
र्थः॥अश्वयुर्गव्यूरथयुर्वसूयुरिंद्रइत्यपिनिगमोभवति॥३१॥किंतेकृण्वंतिकीकटेषुगावः॥ ६३॥
ऋक्॥किंतेकुर्वंतिकीकटेषुगावःकीकटानामदेशोनार्यनिवासःकीकटाःकिलताः

किंक्रियाभिरितिप्रेप्सावानेवचारिरंदुरेनंपतिधर्महर्म्यमाहरनःप्रमरंदस्यधना
निमगेदःकुसीदमागदोसामागमिष्यतीतिचददातितदपत्यंप्रमगंदोस्यंतकुसीदि
कुलीनःप्रमदकोवायोयमधास्तिलोकानपरतिप्रेप्सुःपंडकोवापंडकःपंडगःप्रार्द
कोवाप्रार्दयत्यंडावांडावा॰॰॰॰पीदंत्रीडयतितल्लंनेचात्रानंनीचात्रारवोनीचैःरा
रवंःरारवाःरंकतेरणितरणात्तंनोमनघवन्बंधयेतिरध्यतिवैराग्रमनेबुंदइषुभेव
तिबुंदोवाबिंदोवाभयदोवाभासमानोऽवतीतिवा॥३२॥लुविक्षंतेसुरुतंसु॰ऋक्॥
लुविक्षंबडुविक्षेपंमहाविक्षेपंवातेरुरुतंसुमयंसुसुरंधनुःसाधयितातेबुंदोहि
रण्ययउभोतेवाहरण्ययोरमपीयोसंगात्योनदर्पेअर्दनपातिनोगमनपातिनोश
ब्दपातिनोदूरपातिनोवामर्मण्यदनवेधिनोगमनवेधिनोशब्दवेधिनोदूरवेधिनोवा॥३३॥

निरविध्यद्विरि॰ ऋक्॥ निरविध्यद्विरिभ्यउधारयस्कमोदनमुदकदानमेघ॥ इं द्रोवृंदंस्यातनं॥ वृंदंवृंदेनव्याख्यातंदारकश्च॥ ३४॥ अयंयोहोताकि॰ ऋक्॥ अयं योहोताकर्तासयमस्यैकमप्यूहेन्नाप्नोवहतियस्समश्नुवंतिदेवाअहरहर्जीयतेमा सेमासेधमासेधमासेवाथदेवानिदधिरेहव्यंवाहमुखंवमयोतेर्द्यावापृथिवी॥ महत्त दुल्बंस्थविरंतदासीदियंपिनिर्गर्भोभवत्यबीसंसर्पगतेभासंसर्पहतभासंसं र्नंतर्हितभासंगतभासंवा॥ ३५॥ हिमेनाग्निंघंसमवा॰ ऋक्॥ हिमेनोदकेनग्री ष्मांतेग्निंघंसमहरबारयेथामन्नवतीचास्माऊर्जमधत्तमग्नयेयोयमद्वीसेप थिभ्यामग्निरंतरौषधिवनस्पतिष्वस्तुतमुन्निन्यथुःसर्वगणंसर्वनामानंगणो गणनाद्गणाश्चेयद्दर्शओषधयउद्यंतिप्राणिनश्चपथिभ्यांतदश्विनोरूपंतेनेनो ६४॥

स्तोतिस्तोति॥ ३६॥ त्वमग्नेत्रातृणउद्दाजासउपलप्रक्षिणीकानरहमस्मेते श्रायंतइवाश्वंहिसोमानस्वरणमिंद्रासोमाकृणुध्वपाजस्तीअध्वरेस्ति हिवोसूर्तेसूर्तेप्रवोछस्तप्रस्तुजोनुजेयोअस्माअस्माद्रत्तन्नस्तुरीपंहिनोतानोम त्रोमाचानपापोसोयर्वंवृकेणाजीवान्नोबतोबतासिधेनुनोरायिकाणेवामंवामंकि लेतुविक्षंतेनिरविध्यदयंयोहिमेनाग्निंषट्त्रिंशत्॥ पूर्वंषट्कंषष्ठोध्यायः॥

[redacted]

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

॥इतिनिरुक्तेपूर्वषट्केसमाप्तम्॥